

De kikker die zichzelf opblies en andere Middeleeuwse fabels

Anda Schippers

bron

Anda Schippers, *De kikker die zichzelf opblies en andere Middeleeuwse fabels*. Querido's Uitgeverij, Amsterdam 1999

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/schi096kikk01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de [gebruiksvoorwaarden](#).

De wolf en het lam

Bij een rivier arriveerde een lam,
 net toen een wolf daar drinken kwam.
 Ieder koos zijn eigen plaats,
 het lam, bescheiden, stroomafwaarts.
 Toen zei de wolf: 'Je bevuilt zo al
 het water dat ik drinken zal.'
 'Ach heer,' zei het lam, 'wat bedoelt gij?
 Het water stroomt toch van u naar mij!'
 'Zit je mij uit te schelden?' zei de wolf gram.
 'Nee heer, echt niet,' piepte het lam.
 'Dat doe je wel, en niet alleen jij:
 je vader, je hele familie schold op mij!'
 'Toen was ik nog niet geboren,' zei het lam gedwee,
 'dus waarom krijg ik daar nu last mee?'
 'Praat jij nu nog,' zei de wolf, 'hoor ik dat goed?
 Ik geloof dat ik me wreken moet.'
 En al had het lam het niet verdiend,
 de wolf verscheurde het, nietsontziend.

Zo verzint een slecht mens altijd wel iets,
 ook al doet een ander hem niets.

De hond en zijn bot

Op een dag liep een hond vlug
met een bot in zijn bek over een brug.
Luister goed naar wat hij deed
toen de schaduw van dat bot over 't water gleed.
Hij hapte naar het been beneden
en het echte bot is uit zijn bek gegleden.

Sommige mensen - u kent ze misschien -
willen alles hebben wat ze zien.
Met hun eigen spullen zijn ze nauwelijks blij
't bezit van een ander moet er ook nog bij.

De wolf en de kraanvogel

Een wolf lag te kluiven, er was lekker veel,
tot een van de botten bleef steken in zijn keel.
Hij riep: 'Help me snel uit de nood;
ik beloof je, de beloning is groot.'
Een kraanvogel met een lange, dunne nek,
trok daarop het botje uit de wolvenbek.
Zodra de wolf zich had hersteld,
vroeg de kraanvogel naar zijn geld.
'Mijnheer vogel,' zei de wolf, 'een wijs mens bedáñkt
een ander voor 't goede dat hij ontvangt!
Stond ik niet toe dat u uw kop in mijn bek stak
zonder dat ik u - krak! - de nek brak?
Mensen, dit moet je komen zien:
nu wil hij nog beloond worden bovendien!
Als iemand al iets over een beloning zei,
dan was die eerder bedoeld voor mij.'

Wie een slecht mens hulp biedt,
moet weten dat hij er weinig voor terugziet.

De oude hond en zijn meester

Er was eens een behendige hond
die sterk was, jong en gezond.
Hij had zijn meester, als een echte vriend,
jarenlang trouw en goed gediend.
Langzaamaan werd hij echter trager,
kreeg kwaaltjes en werd mager.
Zijn sprong was niet meer zo machtig,
zijn beet niet langer krachtig.
De haas die hij vroeger te grazen nam,
sprong soepeltjes weg en ontkwam.
Zijn meester zei: 'Vriend, je bent bejaard,
en geen knip voor je neus meer waard!'
De hond zei: 'Ik begrijp wat u zegt,
maar vertel me, is dat terecht?
Wat heb ik niet allemaal gedaan voor u,
toen ik nog jong was en sterker dan nu?'

Wie hard heeft gewerkt in zijn jonge jaren
mag in zijn ouderdom wel wat respect vergaren.

De vos en de ooievaar

Een vos vroeg een ooievaar
te eten - een hoffelijk gebaar.
Hij goot wat pap, dun en schraal,
in een platte, ondiepe schaal.
Zoetgevooid en minzaam
moedigde hij de gast tot eten aan.
De ooievaar wilde beginnen
maar kreeg met zijn snavel niets naar binnen.
De vos was des te sneller klaar
en hongerig vertrok de ooievaar.
De volgende ochtend wenkte hij Reinaart:
‘Gisteren was ik gast, nu ben ik de waard.’
Hij was uit op wraak, dat bleek algauw:
de maaltijd zat in een kruik, smal en nauw.
De ooievaar had zijn zin,
de vos kreeg zijn neus er niet in.
Zelf at de ooievaar met veel vaart
en hij riep: ‘Eet toch mee, Reinaart!
Jij liet me zien hoe ik dit spelen moet;
wat vind je, doe ik het goed?’

Waar kwaad wordt betaald met kwaad,
worden beide partijen geschaad.

De kikker en de os

Een kikker zag een os in de wei
 en dacht: was ik maar zoals hij!
 Hij dronk water en met een diepe zucht
 hapte hij zoveel moog'lijk lucht.
 Zijn kinderen zaten bij de sloot;
 hij vroeg ze: 'Ben ik al even groot
 als die os daar in het gras?'
 Ze zeiden dat hij halverwege was.
 Hij zoog zich vol en dronk nog meer,
 en riep: 'Kijk nog maar eens een keer!'
 'Lieve vader,' zeiden ze nu,
 'die os is véél groter dan u.'
 Toen dronk hij nog meer, maar
 dit keer spatte hij uit elkaar.

Wie wordt bedoeld met dit gedicht?
 De mens die zichzelf te gronde richt!
 Zijn hart zit zo vol overmoed,
 dat hij er wel van barsten moet.

De klacht van de pauw

Een pauw ging bij zijn vrouwe klagen:
 ‘Ik sterf,’ zei hij, ‘want het is niet te dragen:
 de nachtegaal zingt zo mooi en zoet;
 mijn zang is niet half zo goed.’
 Ze zei: ‘Het verbaast me dat je klaagt,
 want de schoonheid die jij draagt,
 heeft veel meer uitstraling dan
 de keel van de nachtegaal ooit hebben kan.’
 ‘Maar waarom,’ hield de pauw aan,
 ‘zingt juist hij zo aangenaam?’
 Zij zei: ‘God doet nooit iets zonder reden;
 hij besloot jou met bevalligheid te kleden.
 Door zijn goddelijke wijsheid
 ben jij ruim bedeed met schoonheid.
 De zwaluw is snel, jij ziet er mooi uit,
 de nachtegaal heeft een perfect stemgeluid.
 De duif is zachtaardig, de arend sterk,
 de vleermuis doet 's avonds zijn werk:
 dan vliegt hij uit
 met onbedekte huid.
 De haan kraait en houdt de wacht
 tijdens de uren van de nacht.
 De leeuwerik begroet het ochtendlicht,
 zo heeft iedereen zijn plicht.’

Beperkte eenieder zich maar tot
 de gave die hij kreeg van God.
 Maar menig mens begeert, net als de pauw,
 meer dan God hem geven wou.

De wolf en de waakhond

In het woud ontmoette een wolf een hond.
 ‘Hoe kom jij,’ zei de wolf, ‘zo lekker rond
 en vet?’ ‘Ik hou elke nacht,’
 zei de hond, ‘voor mijn meester de wacht.
 Ik verjaag menig dief,
 daarom heeft mijn heer mij lief
 en zijn kinderen evenzeer:
 ze voeden mij keer op keer.
 Krijg ik niets groots, dan eet ik me vol
 aan kleine hapjes; mijn maag is nooit hol.
 Ik ben vriendelijk,’ zei de hond, ‘en goed
 voor de hand die mij voedt.’
 Toen zei de wolf: ‘Het lijkt mij
 heerlijk om te leven als jij.’
 ‘Ga dan mee,’ zei de hond, ‘met mij
 naar mijn huis.’ En dat deden zij.
 Opeens zag de wolf de nek van de hond
 waar, van de ketting, een diepe groef in stond.
 ‘Wat,’ riep hij, ‘stelt dat nou voor?’
 Ik zie daar een gleuf van oor tot oor!’
 De hond antwoordde: ‘Ik zal 't je zeggen,
 dat komt doordat ze me aan de ketting leggen;
 daar word ik fel van en wreed.’
 Toen zei de wolf: ‘Ik vergeet
 liever jouw rijkdom en al dat eten.
 Ik wil er helemaal niets van weten!
 Ik ben gewend aan macht, al zo lang,
 in het bos ben ik voor niemand bang.
 Touw noch ketting bedwingt mij,
 ik ga waar ik wil, ben altijd vrij
 en goedgemutst; en elk seizoen

kan ik mijn keuze uit prooien doen.
Hou jij je maar bij jouw leven,
mij hoef je daar geen deel van te geven.'

Het is ellendig wanneer je lang
een bestaan leidt onder dwang.
Waarlijk genieten kan alleen de mens
die leeft volgens eigen wens.

De aap en de vos

De aap zag hoe de vos Reinaart
gezegend was met een lange staart.
‘Ach Reinaart,’ zei hij, ‘edele heer,
die zware staart drukt je terneer;
geef mij er een stukje van
zodat ik mijn achterste bedekken kan.’
‘Al liep ik te wankelen door mijn staart
en werd ik er ernstig door bezwaard,
ik zou er liever onder bezwijken
dan dat jij met de eer ging strijken,’
zei fel de vos Reinaart.
‘Jij gaat niet pronken met mijn staart!’

Dit lijkt op het gedrag van veel rijke mensen:
ze hebben meer dan ze zich kunnen wensen,
maar iets weggeven doen ze nooit,
al is een ander nog zo berooid.
Gestraft worden ze wel:
zij zullen branden in de hel.

De sprinkhaan en de mier

Het is het beste omde wijsheid te gebruiken, waarmee men alle dingen op hun tijd en plaats kan vinden en doen

In de hitte van de oogstmaand zat ergens een sprinkhaan te zingen. Toen hij zag hoe een miertje met veel moeite een graankorrel droeg, zei hij vol medelijden: ‘Als de natuur verkoeling, rust en een vochtige plaats zoekt, waarom loop jij dan heen en weer in zo'n grote hitte? Er nadert niet alleen een storm, ^{aant.} maar, wat erger is, met deze zware last dood je jezelf. Zie je niet dat ik in de groene schaduw zit en rustig zing, maar ternauwernood adem kan halen door de grote hitte? Rust daarom totdat de warmte van de oogsttijd voorbij is.’ Het vooruitziende miertje antwoordde de onverstandige sprinkhaan met wijsheid: ‘Alle dingen hebben hun tijd en alle dingen die onder de zon zijn, hebben hun loop. Zoals alle dingen op hun tijd en plaats gedaan moeten worden, kunnen ze ook nagestreefd worden; want wie de juiste tijd voor iets door nalatigheid voorbij laat gaan, vindt het niet wanneer hij het nodig heeft, omdat hij dat wat hij nodig heeft niet op het goede uur verzamelde. Dus, mijn beste, is het noodzakelijk dat wij ons verstand gebruiken, waarmee we voedsel en levensbehoeften door de tijd heen oplettend kunnen vergaren, zoals we ze dankzij de weldaad van de natuur mogen vinden en verzamelen.

De oogst is de tijd om de kost bijeen te zoeken. Daarom verzamel ik nu met vooruitziende blik datgene waar ik tijdens de kale winter zeker in overvloedige rust van kan leven. Maar jij vergeet uit kortzichtigheid de tijd die komt en geniet een korte, onbestendige periode van rust. En vooral, wat erger is, misbruik je je gezang en als het groene blad, waarvan je op dit moment

plezier hebt, als een schim vertrokken is, en de zware hitte van de honger met zware armoede volgt, en je tijdens de oogst niets bijeengeraapt hebt - heb je dan je leven, dat je nu zozeer liefhebt, niet met het zwaard van de onvoorzienigheid geslagen? Daarom smee ik je, let eens op hoezeer de natuur in haar zaken geleid wordt door de prachtige leidraad van de voorzienigheid. Want de natuur geeft altijd water aan de weiden, zodat de beesten altijd voedsel hebben als dat nodig is. Elk jaar wordt de zon volgens plan een keer rondgeleid, opdat de toekomstige tijd gewaarborgd wordt. Want de aarde ontvangt in de winter dat wat in de zomer voorbereid en gerijpt wordt, en in de toekomst tevoorschijn komt. Zo brengt de palmboom in de loop van het jaar een keer de zoetste dadels voort, en de wijnrank geeft heerlijke wijn. Zo ook de fonteinen, die niet altijd spuiten maar gelijklopen met de kracht van de sterren en de aarde overvloedig begieten - waaruit blijkt dat de hele ordening van de natuur met vooruitziende blik geregeerd wordt. Waarom verwerp jij dan de voorzienigheid die zo geschikt is voor het leven en negeer je de toekomst, en verheug je je alleen in het tegenwoordige? Ja, ik ben bezorgd, omdat ik de toekomst meer vrees (terwijl jij alleen geniet van het heden), want wat voorbij is ben ik al kwijt; aan wat nu is, ben ik bezig voorbij te gaan, voortgedreven door de haastige loop van het uitspannel, en alleen wat nog komt, bezit ik.' Toen de sprinkhaan dit hoorde, werd hij geraakt en vroeg het miertje om uit te leggen wat 'voorzienigheid' precies betekende. Het miertje was hiertoe bereid en zei: 'Voorzienigheid is: met het vermogen van het oplettende verstand in dit leven die dingen vergaren en zorgvuldig bewaren die ervoor zorgen dat je altijd kunt leven in eeuwige en heerlijke rust.' Nadat hij dit gezegd had, vertrok het miertje, belast met zijn graankorrel, naar zijn nest.

De vos en de raaf

Wees altijd en overal op je hoede zolang je leeft

Een hongerige vos die in een hol weggekropen was, zag een eveneens hongerige raaf in de buurt rondvliegen. Stiekem sloop de vos naar buiten en deed alsof hij dood was. Hij draaide zijn ogen weg en liet zijn kaak openvallen, hij strekte zijn nek en haalde ongemerkt adem, hij stak zijn poten uit en spreidde zijn staart; hij deed dit zo goed dat zijn hele lichaam slap leek en hij zelf bijna dacht dat hij dood was. De raaf, die naarstig op zoek was naar vlees, ging voor de verdorven vos staan die daar zo doortrapt lag. En met de nauwgezette oplettendheid van de waakzaamheid - want hij was in bedrog net zo onderlegd als de vos - vloog hij tot vlakbij de vos om te zien of de vos uit listigheid zo lag, vóór hij opeens zijn snavel in deze schurk zou steken.

Omdat het leven het moeilijkst te verhullen is in de borstkas, aangezien de longen het vuur van het leven altijd met lucht ver koelen, keek hij eerst of de buik ook maar iets bewoog. En zo zag hij de noodzakelijke beweging en nam slim een steentje in zijn snavel, en liet het op het oor van de vos vallen, en zei: 'Weet dat het oog van de raaf zeker zoveel gezien heeft als het oog van de vos, want zoals jij heel schrandere mijn honger hebt opgemerkt, zo heeft mijn oog jouw list bestudeerd. En ik kan nog meer zeggen: menigmaal heb ik de ogen uitgepikt van degenen die er zo bij lagen.' De vos sprong snel overeind en zei: 'Ik heb vaak genoeg onverwacht en met plezier zij die dichtbij mij kwamen bij de nek gegrepen.'

Toen zei de raaf: 'Waarom wilde je dat doen? Denk je dat ik de honger minder voel? Luister - gulzigheid maakt droevig; dronkenschap vermindert het verstand; soberheid verlicht het; bedrieglijke, hevige hartstocht of hartstochtelijk bedrog ver-

duistert de wijsheid.’ De vos zei klaaglijk terug: ‘Dat heb ik vroeger grondig geleerd, maar ik weet ook dat zelfs de grote Homerus soms sluimert of slaapt. Het verstand is niet altijd helder, noch altijd even bekwaam. Veel wijzen die hun wijsheid niet koesterden, zijn ten onder gegaan, en anderen die weinig kennis bezaten, hebben voorspoed gevonden door hun ijver. Op die manier is de listige slang aan zijn nalatigheid bezweken, maar de opletende muis weet de klauwen van de kat te ontvluchten. Tevergeefs spant men netten voor wilde vogels met scherpe ogen. Wil je mij in de val laten lopen, vergeet dan niet dat er onder misdadigers geen trouw bestaat. Ga, en wees op je hoede zolang je leeft; kijk in voortdurende vrees om je heen en let altijd op.’

Toen dit gezegd was, gingen ze uit elkaar.

De walvis en de schipper

Bevestig het anker van je hoop alleen aan onvergankelijke zaken

Een grote walvis stak eens boven het water van de zee uit, alsof hij een eiland was. Toen hij daar zo dreef, alsof hij droog land was, kwam er toevallig een schipper langs die aan land wilde gaan en die op deze ogenschijnlijke haven af kwam. Hij klom uit zijn schip, sloeg vuur met een steen en begon zijn koude en vermoeide lichaam te verwarmen. Zodra de vis de grote hitte voelde, bewoog hij zich. De schipper dacht dat het een aardbeving was; doodsbenauwd liet hij al zijn spullen liggen en rende naar zijn houten schip.

Toen hij begreep hoe het zat, zei hij tegen de walvis: ‘Waarom doe je alsof je ruimte hebt en vaste grond biedt, en heb je je voorgedaan als een haven? Als een stuk drijfhout, door jou ver plaatst, me niet te hulp was gekomen, dan zou ik dankzij jou snel verdronken zijn, alsof ik schipbreuk had geleden.’ De vis antwoordde: ‘Waarom ben je naar beneden geklommen om op een wankel ding uit te rusten?’ De schipper antwoordde: ‘Omdat je geen dier leek te zijn natuurlijk, maar een eiland.’ De vis zei: ‘Niet alles wat er lijkt te zijn, is er ook echt. Velen baseren zich op schijn en niet op waarheid. Een sofist, die iets lijkt te weten maar eigenlijk niets weet, lijkt een filosoof, en een hypocriet lijkt een heilige. Daarom, mijn beste, jij die met de hachelijke stromen van de zee meebeweegt, door broos hout omvat, waar je je in nood aan toevertrouwt, let heel goed op wie je vertrouwt. Want stel dat je je helemaal aan dwalingen overgeeft en de dood je net op dat moment inhaalt, dan kun je je fouten niet meer rechtzetten. Zoek daarom altijd een ruime en duurzame haven. Kies in plaats van het goede het betere, en in plaats van het betere het allerbeste, zodat je vrij en zorgeloos kunt rusten. Zoekt een wijze timmerman of huizenbouwer niet een stevig

stuk aarde en een vast fundament? En voor hij zijn anker uitgooit, zoekt de verstandige stuurman vaste bodem. Wie op onbestendige zaken bouwt of wie denkt dat hij door veranderlijke dingen standvastigheid en stevigheid zal vinden, is wel erg dom. Ga en leer hiervan niet op vergankelijke dingen te vertrouwen, maar het anker van je hoop alleen aan eeuwige zaken vast te maken.'

De zeeman, wijzer geworden, voer bemoedigd verder met zijn schip.

De bok en de egel

Tegen degene die zich grote eer waardig acht

De bok ging naar een fontein om zijn binnenste te verkoelen, dat brandde van de dorst. Toen hij zijn ogen op het blinkende water richtte, zag hij - als in een spiegel - de gelijkenis van zijn aanblik. Hij zag zijn kop, met lange hoorns getooid, en zijn lange gezicht met een neerhangende baard, en sprak met een blij hart en vrolijke stem, zichzelf net zo waardig achtend als de allerhoogsten: 'Och, wat zou een kroon van pauwenveren passend zijn voor mijn hoofd, net als een halsketting onder mijn baard.'

Dit hoorde een egel die op de fontein zat. Hij bespote de dwaas en zei: 'Ach, als je ogen op je rug had, zou je jezelf niet waardig rekenen een ketting te dragen, want als je je schamele staartje kon zien, dan zou je onmiddellijk je hoogmoedige gepoch staken. Ga eens in de weegschaal van de rechtvaardigheid zitten, dan zul je zien hoe groot je bent. Echt, je bent een handvol aarde, wat verbeeld je je koning te zijn? Je bent een vonkje van het vuur, wat verhef je je boven de sterren? Reken je jezelf groot, dan zul je je zeker tot van alles verstouten, waarvan het meeste je schande zal brengen. Maar reken je jezelf nietig, overal zul je veilig zijn; want ootmoed brengt vrees voort, en vrees, zorg en angst creëren veiligheid en behoeden het geluk. Beschouw je jezelf als aanzienlijk, dan meet en oordeel je jezelf. Ik verzoek je, hou je aan het algemeen recht, dat gebiedt dat men bij het oordeel niemand gelooft: ^{aant} uit veel monden komt een waarachtige getuigenis en de eigen tong volgt eerder de liefde dan het verstand, dus als je jezelf bovenmate liefhebt, dan geloof je jezelf meer dan rede en recht ingeven. Hoe meer je hebt, hoe meer je je moet verootmoedigen op alle punten. Geloof me, wie vindt dat hij grootheid verdient, vernedert zichzelf zeer. Zoals degene die zichzelf wijs noemt, dwaas wordt. Sterren die hoog

staan, bedriegen de blik, en de maan, die de voorspoedigste is, is de allerminste. Daarom: waar nederige deemoed is, daar is veel aanzien, want als we het wereldlijke aanzien versmaden, worden we de eeuwige, hemelse dingen waardig.'

Toen de bok dit allemaal gehoord had, schaamde hij zich over zijn vermetelheid en ging weg.

De aap en de vos

Tegen de hovaardigen die gelijk willen zijn aan God

Toen een aap een bedrijvige schipper waakzaam in een mast zag klimmen, wilde ze dat nadoen. Dat zag een raaf en hij riep haar toe: 'O zuster, blijf waar je bent, opdat je, zo zonderling omhoogklimmend, niet zwaar neervalt.' Ze lette niet op de raaf en klom in de hoogste mast. En terwijl ze naar beneden keek, werd haar zwakke brein duizelig en ze viel van boven neer en brak haar nek en kon daarna haar hoofd niet meer optillen.

Later zag ze een koning op een troon zitten. Toen wilde de aap ook een koning zijn, en ze wachtte tot ze de troon onbezet aantrof. Ze ging erop zitten als een koning. Dat zag een vosje, dat spottend op haar af kwam en zei: 'God groet je, heer koning, wat gebied je?' De aap zei: 'Ik gebied je niets anders dan: aanschouw mijn glorie met blijdschap.' Het vosje zei: 'O zuster, ik raad je aan, kom snel - gezond en wel - van die troon af!' Dat verzuimde de aap en ze werd spoedig door de honden aangevallen.

Toen kwam ze tot zichzelf en zei met spijt: 'Wee mij dat ik al die wijze raad zo heb versmaad. Ik besepte niet dat waar geen beraad is, ook geen voorspoed is.' De vos hoorde haar en kwam dichterbij en zei: 'Ik zie dat je verstand hebt gekregen door de tegenspoed. Uit genegenheid wil ik je iets leren. Waarom wil je, meer dan alle andere dieren, net als de mens zijn?' De aap zei: 'Een aangeboren begeerte zet me daartoe aan. Heb ik niet van alle dieren de meest menselijke vorm?' De vos berispte de aap en zei: 'Jouw gedaante lijkt het meest op die van de mens, maar toch, al is deze gelijkenis op jou overgebracht, je bent veel lelijker van verschijning. Want wat is lelijker dan een verschrompelde apenkop, wat is misvormder dan voeten met vingers, wat is schaamtelozer dan blote billen? Tenzij je jezelf mooier vindt

zonder staart! Weet je niet dat de trotse engel^{aant.} veel lelijker is geworden en des te minder op God leek nadat hij, redeloos, begeerde gelijk aan God te zijn? Wat is er vreemder in deze wereld dan dat het nietige overeen wil komen met de oneindige grootheid, de dood met het leven, de zwakte met de almacht, laagheid met glorie, dwaasheid met waarheid, duisternis met licht, en dat het creatuur zich gelijk wil stellen met de Schepper? Wil je de gelijke van de mens zijn, volg hem dan en wees hem onderdanig, dan zal hij je niet alleen je onderhoud bezorgen, maar ook de beschamende delen van je lichaam bedekken met een doek.'

Toen het vosje dit gezegd had, ging de zieke aap terug naar haar meester.

De pauw en de egel

Tegen degenen die met lozeglorie voor anderen willen pronken

Een pauw stond voor een egel en pronkte met zijn mooie staart om de egel te vernederen en zijn eigen glorie te tonen. De egel doorzag wijselijk zijn hoogmoed en balde zich helemaal samen, zodat men alleen nog stekels kon zien. Hieruit leidde de pauw af dat hij belachelijk gemaakt werd, en hij sprak, klagerig en boos, als volgt tegen de egel: ‘Al is de mens zelf een wonderbaarlijk iets, toch behaagt het hem mijn verbazingwekkende schoonheid te zien; maar jij verbergt je ogen en versmaadt mij en toont mij slechts een vervaarlijke bol vol stekels en een lelijke gedaante.’ De egel antwoordde: ‘Wie met het zijne doet wat hij wil, doet niemand onrecht aan. Maar ik vraag je, vertel me zonder boos te worden: wat acht je meer waard, te lijken of te zijn? Als je zegt: te zijn, wat kan je dan mijn blik schelen? Want je bent niet minder, al zie ik je niet. Maar wil je liever iets lijken, dan ben je een hoogmoedig schijnbeeld en zoek je bewonderende blikken. Denk eraan dat de basilisk met zijn ogen doodt.

Ik zal je ook vertellen wat de spiegel tegen de aap zei: verheug je meer over wat je bent dan wat je in de spiegel lijkt; want wat je bent, is je wezen en wat je in mij lijkt te zijn, is een leeg beeld. Weet je niet dat de snelle tijger die haar jong verloor, zichzelf in een spiegel zag en dacht dat het spiegelbeeld haar jong was, en daardoor nooit meer haar kind terugvond? Waarom spreid je de waaier van hoogmoed uit en ambieer je alleen maar de schijn? Bedenk dat de rook uiteenvalt terwijl hij oprijst, en dat de aarde geen vrucht voortbrengt als zij het gezaaide zaad niet in zich verbergt. De schittering vanbuiten verduistert de ogen en de melaatsheid op de huid bevlekt de lichaamsdelen. Verborgene schoonheid straalt helder, welriekende kruiden geuren het lekkerst als ze bedekt zijn. De kastanje is omgeven door een door-

nige schil, opdat je de ijdelheid van de buitenkant afwijst en het zachte merg binnenin zoekt. En ik ben vanbuiten met stekels bekleed, om vanbinnen veilig te zijn. Mozes' gezicht was ook bedekt. En de heiligheid van God was helemaal met kleden bedekt. Het miertje gaf de kameleon die trots was op zijn gouden kleur goede raad: sluit je ogen en je zult blijvende glorie vinden. Want het oog wordt gesloten door twee oogleden, die het oog het best beschermen.'

Dit gezegd hebbend, vond de egel zichzelf wonderbaarlijker dan de pauw en liet hem staan.

De slang en haar jongen

Een fabel over ondankbaarheid

Toen een slang haar vrucht tot de laatste dagen gedragen had en ze voelde dat haar kinderen ruw in haar buik begonnen te bijten, klaagde ze bitter en zei: ‘Wat is dat voor slechts dat jullie doen? Jullie geven mij kwaad voor goed, want jullie scheuren de buik die jullie gedragen heeft en doden de moeder die jullie verwekt heeft. Wat is dat voor boosheid tegen de natuur en verbazingwekkende, ondankbare wreedheid?’ De jongen zeiden: ‘Wat heb jij ons gegeven? Je hebt je genot gehad en ons ontvangen, en ons verborgen in de donkere kerker van je buik. Heb je iets anders voor ons gedaan, dan weten wij daar niets van. Wij begeren echter in het licht te zijn en van de aangename uitgestrektheid van de wereld te genieten.’

Toen zei de moeder: ‘Zie, nu zijn jullie geheel tot ondankbaarheid vervallen, want jullie hebben niet alleen op een wijze geantwoord die de weldaad van jullie geboorte onwaardig is, maar - wat erger is - jullie versmaden en verzaken haar, en wat nóg zonderlinger is: jullie kwetsen je moeder. En om de ondankbaarheid compleet te maken, vergeten jullie deze grote gift, want wie een weldaad gedenkt, is niet zo ondankbaar. Ik heb jullie ontvangen uit mijn dierbaarste merg en gevoed met mijn bloed en warmte, gedragen met inspanning en voortgeholpen met pijn, in mijn schoot dag en nacht meegedragen en zorgvuldig beschermd. Nu geven jullie je moeder voor deze grote weldaden de dood als loon. Waarachtig, jullie begaan een misdaad tegen de bron van goedheid en zondigen tegen de deugd van de allergoedertierenste grootmoedigheid, jullie kwetsen de wet van de gerechtigheid en blokkeren de fontein van weldadige zachtzinnigheid, jullie blussen het vuur van de genegenheid en verduisteren het schijnsel van de waarheid. Maar omdat jullie zo

onterecht kwaad voor goed teruggeven, zal men terecht kwaad met kwaad vergelden, want de gerechtigheid bedankt de ondankbaarheid. Jij, zoon, zult je zuster bevruchten en zij zal je doden, en jij, dochter, zult kinderen krijgen die je plotseling wreed zullen doden. Zo wordt de zonde omgezet in folteringen en ondankbaarheid met ondankbaarheid beloond, en de kinderen der ondankbaarheid zullen voedsel voor de dood zijn.'

Nadat ze dit gezegd had, stierf de slang aan de bittere pijn in haar binnenste.

De slang en de olifant

Een fabel over de liefhebbers van onkuisheid

Toen een slang zich uitzinnig naar een onkuise ontmoeting spoedde, kwam hij een olifant tegen, die zei: ‘O mijn beste, waarheen haast je je met zo'n onstuimige vaart, met zo'n overvloedige aandrang van begeerte, met die snelle gang van de zinnelijke lust?’ De slang kon nauwelijks blijven staan en antwoordde snel: ‘Voorwaar, broeder, ik haast me vol verlangen naar de vreugde van de vleselijke wellust, naar de troost van het onverzadigbare genoeg, naar het werk van de heerlijke gelukzaligheid.’

Toen de kuise en wijze olifant dat hoorde, had hij te doen met zijn zelfbedrog en dodelijke hartstocht, en sprak hem aldus toe: ‘Ik weet dat de dolzinnige wellust geen ogen heeft en daarom niet kan zien dat hij valt. Echt, vriend, je danst naar het einde van het leven en naar de kus van de allerbitterste dood, en je wordt naar de beet van de bedrieglijke begeerte gedreven, blind van slechtheid. Wat is onkuisheid anders dan slechte wellust, een flemend vergif, een zoete verspilling van het leven, een prettige omhelzing die wreed misleidt? Voorwaar, ze bevlekt je met geneugten en berooft je van je leven. Ze bindt honden en zorgt ervoor dat ze flink gebeten worden. Ze verdwaast de hengst en pijnigt de kat met razernij. Ze put de dwaze dienstmeid ongemerkt uit, ze verblindt de ogen en besmet de ledematen met stank, ze verduistert de rede, ze vernietigt de alleronschuldigste maagdelijkheid. En gewoonlijk verkort ze de duur van het leven.’

Hierop zei de slang: ‘Als de wellust al dit kwaad doet dat je opnoemt, waarom heeft de natuur er dan zo'n groot genot in gelegd? Waarlijk, de gerechtigheid gebiedt dat de natuur niemand bedriegt. En geregeerd door de wijsheid, vergist ze zich

nooit.’ De olifant zei: ‘Ik erken wat je gezegd hebt, maar het buitengewone genoeg van de onkuisheid is een duidelijk bewijs van haar nadeligheid, want de kracht van het lichaam wordt zo erg aangetast door de wellust, dat de natuur er in het geheel niet toe bewogen zou worden als het grote genot haar er niet naartoe trok. Want de onkuisheid wordt met duizend schreeuwen bedreven. En de moeder leidt haar kind met mooie praatjes naar school, hoewel ze weet dat het daar geslagen wordt.’

Toen dit gezegd was, liet de olifant de slang gaan.

Saturnus en de wolk

Over de planeet Saturnus en de wolk, waaruit we leren hoe de hovaardige gestraft wordt

De filosofen zeggen dat er in de hemel zeven planeten zijn: Saturnus, Jupiter, Mars, de zon, Venus, Mercurius en de maan. En zoals de grote meester Mozes, de grote filosoof, zegt (zo staat het in de *Legenda aurea*^{aant.}), is elke ring of hemel van elke planeet even groot als, of net zo verwijderd van, de ring of hemel van de planeet ernaast. De ruimte ertussen is de afstand die een mens op een vlakke weg in vijfhonderd jaar zou kunnen afleggen, waarbij hij elke dag veertig mijl zou moeten lopen, elke mijl tweeduizend passen lang zou moeten zijn en elke pas vijf voeten.

Op een keer was er een grote, dikke wolk die zichzelf erg de hemel in prees en zei: ‘Mijn macht is enorm, want omdat ik zo groot ben, kunnen de planeten in de lucht niet stralen of zich vertonen wanneer ik zin heb in de lucht te zijn. En als ik ze nu, terwijl ik hun ondergeschikte ben, al zo kan verduisteren, hoeveel meer zou ik ze niet kunnen onderdrukken en verduisteren als ik boven ze verheven was!’ En terwijl hij dat zei, begon hij zich omhoog te werken. Al opstijgend arriveerde hij bij Saturnus en wilde zich boven hem plaatsen, waarop Saturnus zei: ‘Wie ben jij, dat je wilt opklimmen naar een plaats waar nog nooit iemand is geweest?’ De wolk antwoordde: ‘Ik klim door tot boven jou en zal jou naar beneden smijten.’ Toen Saturnus dat hoorde, werd hij woedend. Hij trok zijn wapenrusting aan en versperde de wolk de weg, zodat hij niet verder kon. Hij sloeg de wolk neer en verwoestte en verpulverde hem. Hij zei: ‘Wie zich boven het goede wil verheffen, kan rekenen op zijn ondergang.’

In het *Oude Testament* leest men hierover dat koning Nebu-

kadnezar zich boven alle koningen en prinsen wilde verheffen, zodat hij koning der koningen en heer der heren zou zijn. In al zijn hoogmoed beseftte hij niet dat God de heer koning en meester is over het rijk der mensen. Daniël de profeet beschrijft dit in zijn vierde hoofdstuk waar hij zegt: ‘Toen Nebukadnezars hart verheven en zijn geest van hovaardigheid opgeblazen was, is hij uit zijn koninkrijk geworpen. En tot hem is gezegd: God heeft je van de mensen verstoten, zodat je met beesten en wilde dieren zult leven en hooi zult eten als een os. En zeven jaren zullen zo verstrijken.

^{aant.}

In de *Historia scholastica*^{aant.} staat dat Nebukadnezar niet fysiek in een beest veranderd is, maar geestelijk. Want zijn verstand en spraak werden hem afgenomen, waardoor hij zelf dacht dat hij het bovenlijf van een stier of os had en het onderlijf van een leeuw, en hij hooi en gras at als een dier. Dit had zeven jaar moeten duren. Maar Daniël bad voor hem dat de zeven jaren omgezet zouden worden in zeven maanden. Tijdens deze zeven maanden was Nebukadnezar veertig dagen van zijn zinnen en verstand beroofd. Toen kwam hij tot inkeer en huilde, deed boete en bad tot God de heer, vanwege de zonde van zijn grote hoogmoed. Zijn ogen werden rauw van het vele huilen. Alle mensen kwamen naar hem toe om dit wonder te zien. En toen de zeven maanden voorbij waren, werd hij weer helemaal zichzelf. Toch ging hij niet zijn rijk regeren, maar liet zeven rechters aanstellen die het koninkrijk voor hem bestuurden. Zelf deed hij penitentie tot de zeven jaren voorbij waren; tijdens deze zeven jaar van boete at hij brood noch vlees en dronk geen wijn.

De regenboog en de kreeft

Over de regenboog en het hemelteken kreeft, waaruit we leren dat vrede kleine dingen groot maakt en dat onvrede het grootste goed kan vernietigen

De regenboog werd voor het eerst gezien in de wolken, na de zondvloed. Hij had twee kleuren: de een leek op de kleur van water, de ander op die van vuur, vanwege het laatste oordeel.^{aant.} In de *Historia scholastica* staat dat deze regenboog zichtbaar werd veertig jaar voor Noach de ark timmerde.^{aant.}

Kreeft is de naam van een hemelteken. Deze kreeft kwam met een kwaad gemoed bij de regenboog en zei: ‘Je bent wel erg vermetel, dat je de hele lucht omvat en mijn loop en die van alle andere sterren wilt hinderen. Als je niet snel zorgt dat je wegkomt, krijg je van ons een stevig pak slaag.’ De regenboog antwoordde: ‘Je spreekt niet verstandig, broeder, want ik ben er niet op uit om jou de weg te versperren. Ik laat me immers overdag zien en jij volgt altijd 's nachts je loop. Als je met mij wilt vechten, dan heb je niet goed nagedacht. Misschien heb je een grote groep sterren achter je staan, maar bedenk wel dat de wolken en de donder met mij tegen jou zullen strijden. Het lijkt me het beste dat we samen naar de rechtvaardige rechter gaan, die je klacht kan horen en beoordelen.’

En toen ze getweeën bij de rechter kwamen en hun klachten aan hem voorlegden, zei de rechter: ‘Jij verdorven kreeft! Wat je vraagt, druist tegen het recht in. Jij volgt 's nachts je loop en de boog verschijnt overdag. Het is dus onwaarschijnlijk dat hij jouw loop wil hinderen. Daarom spreek ik het oordeel uit dat je je voortaan nooit meer overdag mag laten zien. Bovendien moet je alle kosten betalen die hier zijn gemaakt.’ Toen de kreeft dit hoorde, schaamde hij zich en zei: ‘Als je een ander ten onrechte aanklaagt, word je zelf te schande gemaakt.’

Zo zijn er veel lieden die bij tijd en wijle ten onrechte een proces willen voeren of ruzie willen maken, en daar zonder reden andere mensen mee overvallen, zodat die vaak met de schande en een flinke schade blijven zitten. Zoals de wijze man^{aant.} zegt: de kwade mens veroorzaakt ruzie en wie veel onenigheid heeft, maakt het de vorsten lastig. De boze zoekt altijd strijd; de kwade en wrede engel wordt op hem af gestuurd. Want door veel te ruziën en te twisten zijn heel wat rijke mensen ten onder gegaan. Daarom zegt Isidorus.^{aant.} ‘Zoals eendracht kleine dingen groot maakt, zo brengt tweedracht grote dingen terug tot niets.’ Hetzelfde zegt Beda,^{aant.} dat door tweedracht grote dingen vernietigd worden en vergaan.

Hierover lezen we dat een vader drie zonen had, die hij bij zich riep toen hij ging sterven. Hij zei: ‘Ga eropuit en breng mij een hoop takjes, samengevoegd tot een bundel.’ En toen zij de bundel bij hem hadden gebracht, zei hij tegen zijn zonen: ‘Breek de takken aan stukken, terwijl ze in de bundel zitten.’ Dat lukte ze niet, omdat de takken bijeengebonden waren. Toen zei de vader: ‘Trek een van de takjes uit de bos en breek de rest, die nog bij elkaar zit.’ Ook dat lukte ze niet. Tenslotte zei de vader: ‘Neem een van de takjes en breek het.’ En toen ze dat deden, brak het meteen in twee stukken. ‘Precies zo,’ zei de vader, ‘zal het zijn tussen jullie. Zolang jullie samen in eendracht leven, kan niemand jullie verzwakken of schaden. Maar als jullie door tweedracht van elkaar worden gescheiden, zullen jullie elk afzonderlijk door wie maar wil worden onderworpen en te gronde worden gericht.’

De rivier en de zee

Over de rivier en de zee, waaruit we leren dat we de bitterheid van beproevingen geduldig moeten dragen

‘De rivier,’ zoals de filosoof^{faat.} zegt, ‘is een gestadige stroom van water die de aarde vochtig houdt.’

De rivier ging naar de zee en zei: ‘Het is terecht dat je zee genoemd wordt, dat in het Latijn bitter betekent.’^{faat.} Want jij leeft altijd in bitterheid, aangezien je elke keer van mijn zoetheid drinkt en jouw bittere water in mij laat lopen. Hierin word je dan ook erg ondankbaar en verbitterd bevonden.’ De zee antwoordde: ‘Zilver en goud heb ik niet, maar van hetgeen ik in mijn binnenste heb, geef ik je overvloedig, als mijn trouwe vriend.’^{faat.} Daarom zou je mijn bitterheid geduldig moeten dragen. Want als je ervoor open zou staan, zou je zien dat al jouw zoetheid en goedheid daaruit ontspruiten.’ Toen de rivier dit hoorde, was hij tevredengesteld en zei: ‘Wie het zoete wil ontvangen, moet ook bittere dingen dragen.’

Zo moet, in geestelijke zin, ieder mens de bitterheid van ver driet dragen, wil hij de eeuwige heerlijkheid genieten. Daarover zegt Gregorius:^{faat.} ‘Beproeving is de poort naar de hemel.’ Zoals ook David in de *Psalmen* zegt: ‘Dit is de poort des Heren, de gerechten zullen hierdoor naar binnen gaan.’^{faat.} Lucas, de evangelist, zegt in de *Handelingen der apostelen*: ‘Door veel lijden komt men in het rijk der hemelen.’

^{faat.}

Veel mensen lijken op de aap. Als die noten wil eten, klimt hij in de notenboom en bijt in de schil. Zodra hij de bittere smaak proeft, gooit hij de noot weg en proeft nooit de aangename smaak van de noot zelf. Zo handelen ook veel domme mensen die beproevingen ver van zich afhouden, zodra ze de bitterheid van het lijden voelen. Zij zullen nooit de zoetheid van het eeuwige leven smaken, die alleen gegeven wordt aan degenen die

geduldig hun lijden dragen. Zo leest men over een heilige, oude vader die blind was en de God der hemelen daarvoor dankte en zei: 'Ik dank God mijn heer die mijn vijanden gestraft heeft, die mij veel kwaad deden met behulp van deze twee verraders en rovers, mijn twee ogen, die God onbruikbaar heeft gemaakt.' Zo leest men ook dat een andere geestelijke zich verheugde toen hij een oog verloren had. En toen andere mensen er bedroefd over waren, vroeg hij hun om welk oog ze droevig waren. Ze antwoordden: 'Om het oog dat u verloren hebt.' Toen zei hij: 'Een mens die twee vijanden had, zou niet moeten treuren om de ene die stierf, maar om de andere die nog leeft.' Daarom schreef Hieronymus ^{aant.} aan een van zijn vrienden: 'Wees niet bedroefd om het verlies van het licht in je ogen, dat vliegen en slangen ook hebben.' Men leest dat veel filosofen, om zich beter op hun gedachten te kunnen concentreren, hun eigen ogen uitgestoken hebben.

Het goud en het zilver

Over goud en zilver, waaruit wij leren geen kersen met heersers te eten

Het goud ging naar het zilver en zei: ‘Verheug je, broeder, omdat wij van alle metalen de macht in handen hebben. En als wij samen één zouden worden, dan stonden we nog hoger.’ Daarop antwoordde het goud: ‘Wat je zegt, broeder, zeg je met goede bedoelingen. Maar jij bent rood van kleur en ik wit, en volgens mij ben jij kostbaar en van grote waarde. Daarom denk ik dat we, net zoals we in kleur en waarde tegengesteld en verschillend zijn, ook anders zijn in wat we willen. Het is dus beter er maar niet aan te beginnen, dan om later in onmin van elkaar te scheiden.’ En hij voegde eraan toe: ‘Niemand moet zich gelijkstellen aan zijn meerdere, noch veel met hem omgaan.’

Want de wijze man zegt: ‘Wie met zijn meerderen omgaat, belast zichzelf.’ En ook zegt hij nog: ‘Streef er niet naar bevriend te zijn met iemand die rijker is dan jij.’ Een filosoof zegt hierover: ‘Als een arme een proces voert tegen een rijke, ontloopt de rijke het vonnis en gaat vrijuit.’

We lezen in een fabel dat de geit, het schaap en de ezel vriendschap sloten met de leeuw en samen uit jagen zouden gaan om wild te vangen. Toevallig vingen ze een hert. Toen het moment aanbrak om de buit te verdelen, zei de leeuw: ‘Het eerste vierendeel hoort mij toe vanwege de eer, want ik ben hier de voornaamste. En omdat ik in ieder gezelschap de eerste stem heb, komt het andere deel mij ook toe. En het feit dat ik het meeste werk heb verricht, geeft mij recht op het derde deel. En als jullie mij niet ook het vierde deel geven, zal ik de vrede tussen ons verbreken en niet langer bewaren!’ Terwijl hij dit zei, sloeg hij angstaanjagend met zijn staart op de grond en dreigde met zijn tanden, zodat ze allemaal bang werden en wegliepen. Het hert

lieten ze in zijn geheel voor de leeuw liggen.

Hieruit leren we dat een mens zich ervoor moet hoeden iets te delen met degenen die machtiger zijn dan hij, want hij zal altijd het slechtste deel krijgen. Zoals algemeen gezegd wordt: met de heren is het kwaad kersen eten!

Het kruid verbena en de wolf

Over verbena en de wolf, waaruit we leren dat we iets waarover we niet zeker zijn, niet als de waarheid moeten vertellen

In het *Boek over de krachten van kruiden*^{aant.} kunt u het volgende lezen: als iemand met het kruid verbena op zak een zieke bezoekt en hem vraagt hoe het met hem gaat, dan zal de zieke beter worden als hij zegt ‘Het gaat goed’. Maar als hij antwoordt ‘Ik voel me erg slecht’, dan is er geen hoop dat hij zijn ziekte overleeft.

Er was eens een wolf die een groot, beroemd medicus was en die tijdens een ziekenbezoek de zieke troostte en zei dat hij niet voor zijn leven hoefde te vrezen. Dit hoorde de vos, die de werking van het kruid verbena kende. Om de wolf voor gek te zetten, ging hij naar de zieke en nam een takje van het kruid verbena mee. Hij vroeg de zieke hoe het met hem was. Die antwoordde: ‘Ik voel me heel beroerd.’ Toen de vos dit antwoord had gehoord, wist hij zeker dat de zieke zou sterven. Hij ging naar de grote meester, de wolf, en zei: ‘Wat denkt u, meester, van die zieke?’ De wolf antwoordde: ‘Hij zal gauw gezond worden, want hij knapt snel op, zoals zijn pols en urine uitwijzen.’ Toen de vos dat hoorde, begon hij te lachen en hij zei: ‘O meester, de ziekte heeft je misleid, want je weet niet veel verstandigs over de behandeling te zeggen. De zieke kan de dood niet ontlopen, omdat hij het doodsvonniss over zichzelf heeft afgeroepen.’ De wolf sprak dit tegen en de vos bleef bij zijn mening, zodat ze grote ruzie met elkaar kregen, waar veel mensen bij stonden. Ze wedden met elkaar en zetten een pand in voor degene die zou winnen. Na acht dagen stierf de zieke. De wolf schaamde zich enorm. Hij verloor de weddenschap en ook zijn onderpand en zei: ‘Om een pand wedden over iets wat onzeker is, is beschamend en dom.’

Let er daarom op, o mens, dat je je niet vastlegt op of wedt om dingen die je niet zeker weet, zodat je niet teleurgesteld wordt. Zo antwoordde Socrates, de filosoof, degenen die hem vroegen hoe ze het best de waarheid konden vertellen: ‘Als je maar nooit iets dat je niet goed weet, als waarheid vertelt.’ Ook een andere filosoof zei: ‘Bang zijn iets te zeggen waarvan je naderhand spijt zou kunnen krijgen, dat is het beste.’ Er zijn veel mensen die, of ze de waarheid zeggen of niet, hun woorden altijd verdedigen, al moeten ze erom schelden en tieren. Er was eens een vrouw die altijd alles tegensprak. Ze liep een keer met haar man over een mooi veld, dat heel vlak en glad was, zodat de man zei dat het wel gemaaid leek. Zijn vrouw bracht daartegen in dat het geschoren^{aant.} leek, en zo kregen ze ruzie. Nadat de man veel boze woorden tegen haar had gezegd en haar ook flink had geslagen, sneed hij haar uiteindelijk de tong af. En toen ze niet meer kon praten, gebaarde ze met haar vingers dat het veld geschoren was, door te doen alsof ze aan het scheren was.

Hetzelfde vertelt men van een andere vrouw die, tijdens een ruzie met haar man, hem luizenkop noemde. Daar werd hij kwaad om en hij sloeg haar hard. Maar omdat ze niet wilde zwijgen, bracht hij haar naar de burens en strafte haar daar, zodat ze zich zou schamen. Maar ze hield niet op en daarom gooide hij haar in het water en duwde haar met zijn voeten onder. En toen ze helemaal onder water lag en daardoor niet kon praten, stak ze haar handen boven water en knipte met haar nagels, net of ze luizen fijnkneep. Daarom zegt de wijze man: ‘Veel mensen zijn door het zwaard verslagen, maar niet zoveel als er door hun tong in het verderf zijn gestort.’

De karper en de tymallus

Over de karper en tymallus,^{aant.} waaruit we leren dat we onszelf niet boven anderen moeten prijzen

Op een dag hielden de vissen van de rivier een grote, feestelijke bijeenkomst. Ze amuseerden en vermaakten zich samen in alle rust. Maar de karper stoorde het gezelschap. Hij plaatste zichzelf boven de anderen door te zeggen: 'Ik ben het waard geprezen te worden boven alle vissen, want mijn vlees is zo kostbaar en heerlijk, dat niemand het in woorden kan uitdrukken. Ik haal mijn voedsel immers niet uit sloten en vieze poelen, maar uit schone vijvers. Daarom ben ik het waard heer over allen te zijn.' Tymallus is een zeevis die er aantrekkelijk uitziet en heel zoet smaakt, want hij heeft een glanzend lichaam en ruikt als een bloem. Deze vis werd erg boos toen hij de hoogmoed van de karper hoorde en hij sprong middenin de groep vissen en zei: 'Het is niet zoals jij het zegt, want ik overtref jou in aangename geur en zoete smaak. Wie is mijn gelijke? Wie mij vindt, bezit een waardevolle schat. Jij leeft misschien in kleine vijvers, maar ik woon in de grote, wijde zee.' Zo ontstond er een grote ruzie tussen de twee, waarmee ze het vrolijke samenzijn verstoorden en ruzies veroorzaakten, want sommigen kozen partij voor de een, sommigen voor de ander. De onenigheid breidde zich zo uit, dat ze allemaal tegen elkaar in gingen en elkaar wilden ombrengen.

Terwijl dit gebeurde, verscheen er een oude, wijze vis die truta^{aant.} heette. Hij joeg hun allemaal angst aan, omdat hij sterk was en alle vissen met steken en stoten in bedwang kon houden. Hij zei: 'Het is niet goed, broeders, om zo te vechten om wat onbeduidende eer en lof. Ik prijs mezelf nooit, ook al ben ik machtig en edel. Er staat geschreven: 'De mond van anderen zal u loven, niet uw eigen, want alle lof stinkt in eigen mond.'

Daarom is het beter dat deze twee, die zichzelf beter achten dan de ander, naar de hoogste rechter van de zee gaan; dat is de bruinvis. Hij is een rechtvaardige en godvruchtige rechter, en zal deze twist volgens goed recht doven.’

Deze redevoering beviel iedereen goed en de twee voornoemde vissen togen samen naar de bruinvis en legden hem de oorzaak van hun onvrede voor. Daarbij prezen zij zich allebei zo uitgebreid als ze konden. Toen de bruinvis dat hoorde, zei hij: ‘Kindertjes, ik heb jullie nog nooit gezien, omdat jullie in rivieren leven en ik in de zee, dus ik kan niet goed beoordelen wie van jullie de beste is, tenzij ik eerst zou proeven wie het zoetste smaakt.’ En met deze woorden sprong hij bovenop ze en at ze alle twee op en zei: ‘Niemand moet zichzelf boven een ander prijzen, want zoiets doen alleen dommen en onwijken.’

Zo treft men veel mensen die zichzelf altijd omhoogsteken en hun werken boven die van andere mensen loven en die in hun hoogmoed als verheven, wijs en groot beschouwd willen worden, waar de rechtschapene en deemoedige zichzelf vernedert en geringschat. Gregorius zegt: ‘Onze werken groeien voor God als ze door onszelf klein geacht worden.’ Daarom leert Jezus ons in het evangelie de eeuwige waarheid en zegt hij tegen zijn discipelen: ‘Als u alles gedaan hebt wat u bevolen is, zeg dan toch dat wij nutteloze knechten zijn: wat wij verschuldigd waren, dat hebben wij gedaan.’ ^{9 aant.}

Men vertelt een fabel over vogels die samen een nest vonden, dat gemaakt was van rozen en versierd met bloemen. De arend, die de koning is van alle vogels, zei dat het nest hem toebehoorde, omdat hij de edelste vogel was. Hierop liet hij alle andere vogels bijeenroepen en vroeg hun wie de mooiste van allen was. De koekoek antwoordde dat hij dat was. Vervolgens vroeg de arend wie de sterkste was. De koekoek antwoordde: ‘De koekoek.’ Toen de arend dit hoorde, werd hij boos en zei: ‘Ach idiote koekoek, je prijst jezelf onafgebroken en looft niemand anders, terwijl je mooi bent noch sterk, en ook niet goed zingt,

maar altijd één deuntje zingt. Daarom spreek ik het vonnis over je uit dat je op straffe des doods noch dit nest, noch ooit een ander nest hierna zult hebben.' Zo doen ook degenen die zichzelf altijd prijzen, want net als de koekoek zingen zij voortdurend hetzelfde liedje.

De patrijs en de kippen

Over de patrijs en de kippen, waaruit we leren dat machtigen in tijden van voorspoed de armen niet moeten onderdrukken

Een patrijs vond eens een nest met pauweneieren bij het huis van een rijke man, en broedde de eieren uit. De heer van het huis was daarover zeer verheugd en voedde de patrijs extra goed, zodat ze de jonge pauwen verder groot zou brengen. De patrijs werd hierdoor heel vijandig tegenover de gewone kippen en beet ze weg bij de trog. Ze pikte en sloeg ze tot ze het veld moesten ruimen. De kippen waren nijdig en verbitterd maar zwegen, in afwachting van hun wraak. Zodra de jonge pauwen groot geworden waren, lieten ze de patrijs alleen, zoals pauwen zich van hun moeder plegen af te keren. De heer voedde daarom de patrijs niet meer zoals eerst; ze moest nu samen met de andere hennen haar eten zoeken. Op dat moment dachten de kippen terug aan het onrecht en wreekten het geledene zo goed als ze konden: ze lieten de patrijs niet in hun midden toe. Toen gaf de patrijs haar schuld toe en huilde, terwijl ze zei: ‘Ach, wee mij, ik heb kinderen opgevoed en ze hebben mij versmaad.’ Maar de kippen bleven de patrijs vervolgen en zeiden: ‘Wie in voorspoed leeft, moet wie het minder heeft niet boosaardig behandelen.’

Dit moeten zij ter harte nemen die een zeker ambt bekleden of in rijkdom leven. Ze zouden ondergeschikten en armen niet moeten kwellen, want de tijden veranderen en het rad van avontuur draait dikwijls om. Daarom zegt de wijze man: ‘Alle dingen hebben hun tijd en op hun eigen uur gebeuren alle dingen die onder de hemel zijn.’ En ook: ‘Er is een tijd van voorspoed en een tijd van tegenspoed.’ ^{aant.} De tijd gaat rond als een rad, waardoor sommigen opklimmen en anderen naar beneden gaan. Maar wie omhooggaat, moet er goed aan denken dat hij de neergaande niet minacht. Want de wijze man zegt: ‘Bespot nooit ie-

mand in het uur van zijn bitterheid, want degene die vernedert en verheft is God, die alles weet.' Evenzo: 'Vergeet tijdens de goede dagen de slechte niet, om de vergankelijkheid van de tijd en van posities.' Isidorus zegt: 'Vallend en broos is de tijdelijke macht. Zeg mij, waar zijn de prinsen, waar zijn de koningen, waar de keizers, waar de mannen van tijdelijke rijkdom; waar zijn de machtigen van de wereld?'

Ataxerxes, de hovaardige koning van Perzen en Meden, die bergen omverwierp en wateren en de zee vlak trok, stond eens op een hoge toren en zag beneden zich een ontelbare schare volk. Toen hilde hij, omdat over honderd jaar niemand van degenen die hij zag nog levend zou zijn. Men vertelt nog iets verbazingwekkends over hem. Op een keer trok hij tegen de Grieken ten strijde met duizend gewapende mannen, twaalfhonderd oorlogsschepen, drieduizend schepen met leeftocht en andere benodigdheden en gereedschappen voor de strijd. Toen hij dit grote, ontelbare leger van mensen en schepen voor zich zag en aan de vergankelijkheid en korthed van de tijd dacht, en aan hoe al die mensen teniet zouden gaan, werd hij deemoedig en zei: 'De mensen noemen mij een grote en sterke koning. Maar ik weet dat ik slechts stof en as ben.'

Een hertog van Lotharingen was aan het einde van zijn leven gekomen en bezag zijn huizen en kastelen. Hij zei: 'O heer God, hoe nietswaardig zijn deze tijdelijke dingen. Ik die zoveel kastelen, paleizen en onderkomens gehad heb en zoveel mensen heb mogen herbergen, weet niet waarheen ik gaan zal of waar ik geherbergd zal worden.'

De eenhoorn die oude mensen bespotte

Over de eenhoorn die oude mensen bespotte, waaruit we leren dat jonge mensen ouderen respect moeten betonen

De eenhoorn is een dier dat een hoorn van vier voet lang bovenop zijn kop heeft, zo scherp en sterk, dat hij er alles wat hij wil mee kan doorboren. Hij vecht met olifanten, die hij de buik openrijt en zo tegen de grond gooit. Hij is zo sterk dat geen jager hem kan vangen. Maar, zoals degenen zeggen die over de aard van dieren en beesten schrijven, als een mooie maagd naar de eenhoorn wordt gebracht en hij, als hij komt, zijn kop in haar schoot laat rusten, dan legt hij al zijn wreedheid af en valt in slaap. Op die manier wordt hij zonder dat hij het merkt en zonder strijd gevangen, zoals Isidorus zegt. Sommige anderen zeggen dat de eenhoorn een hoorn op zijn neus heeft en zo wild van aard is dat men hem, al was hij gevangen, toch niet zou kunnen houden.

Vanwege zijn kracht en jeugd kon dit dier geen oude mensen zien. Zodra hij een bejaard iemand zag, liep hij hem met spottende gebaren achterna. Ouderen die door hun ouderdom krom liepen, wees hij met de vinger na en hij maakte ze belachelijk tegenover andere mensen. De tijd had zijn loop, zodat ook de eenhoorn oud werd. Wie hem zag, bespotte hem, wat hij lijdzaam verdroeg. Hij zei: ‘Wie oud wil worden en lang wil leven, moet ouderen eer en respect betonen.’

Hiervan kan men leren dat jongeren ouderen niet moeten uitlachen, maar eerbiedig moeten bejegenen. Dat gebiedt God de heer in het *Oude Testament*, waar hij zegt: ‘Voor de oude, grijze man zult u opstaan en de oude zult u eren.’ ^{aant.} Hetzelfde leert ons de apostel Petrus in zijn brieven, waar hij zegt: ‘Gij jongeren zult de ouderen onderdanig zijn.’ ^{aant.} Dat zegt ook de wijze Cato: ^{aant.} ‘Ga opzij en maak plaats voor de oude mens.’

Zo schrijft Valerius^{aant.} dat de grote Alexander de bijzondere eer en liefde van zijn onderdanen verdiende door zijn edelmoedigheid. Want op een keer, toen hij met zijn heren en ridders op de gevaarlijke zee voer en hij in een grote stoel bij het vuur zat, zag hij een oude ridder die door de kou gekweld werd. Hij stond op uit zijn stoel en plaatste de verkleumde ridder met zijn eigen handen in zijn stoel bij het vuur, waar hij zelf gezeten had. Ook zegt Valerius nog, dat wanneer ooievaars oud worden, de jongen hun ouders in het nest tegen hun borst aan leggen en ze warm houden en het voedsel geven dat ze nodig hebben. Dat moesten de mensen, die redelijke wezens zijn, ter harte nemen en ze zouden hun ouders ook de verzorging en hulp moeten bieden waar ze in hun ouderdom vaak behoefte aan hebben. Daarom vertelt Valerius verder dat een edele, hooggeboren vrouw ooit vanwege een misdaad gevangengenomen was en in de kerker gezet, om daar van honger te vergaan en te sterven. Haar dochter had toestemming van de rechter om haar moeder elke dag een keer te bezoeken op de plaats waar ze was opgesloten, en ze werd altijd grondig gefouilleerd om te zien of ze brood of ander voedsel naar haar moeder bracht, wat ze niet mocht doen. Maar ze haalde haar borsten tevoorschijn en liet haar moeder daar elke dag aan zuigen en voedde zo haar moeder met de melk uit haar borsten. En uiteindelijk, toen hij dit hoorde, werd de rechter door barmhartigheid bewogen en gaf de dochter haar moeder terug. Hetzelfde leest men van een oude vader, die ook zo door zijn dochter werd gevoed. Van alle dieren, zo blijkt, laten alleen de gieren hun ouders van honger en gebrek sterven.

De os en zijn meester

Over een jonge os die kok was, waaruit we leren sober te eten en te drinken

Er was eens een jonge os die een goede kok was en allerlei gerechten erg lekker kon koken en klaarmaken. Maar gewoonlijk bedierf hij ze door ze te zout te maken. De heer die hij diende riep hem daarom en zei: ‘Waarom bederf je altijd goed en lekker eten door er zoveel zout in te doen?’ De os antwoordde: ‘Omdat ik het zo het smakelijkst vind.’ Toen de heer dit hoorde en zag dat de os zijn leven niet wilde beteren, sloeg hij hem bij wijze van loon stevig met een knuppel en joeg hem weg. Zo stierf de os, vanwege zijn vraatzucht, in armoede en hij zei: ‘Gulzigheid jaagt meer mensen een rampzalige dood in dan er met het zwaard worden verslagen.’

En zo vergaat het veel gulzigaards die alleen maar willen eten en drinken wat ze goed smaakt. Want wie op die manier zijn eetlust volgt, is niet meer dan een vuil beest. Seneca^{aant.} zegt: ‘Wie zijn buik gehoorzaamt, is de gelijke van smerige beesten, niet van mensen.’ Daarom zegt de *Glosa*:^{aant.} ‘Het voedsel is niet slecht, maar de eetlust.’ Het is erg nadelig voor een christen om zijn maag vóór God te vereren en de deugden uit zijn ziel te verjagen met zijn drang tot eten. Galenus,^{aant.} de heidense meester, zegt: ‘De hartstocht voor eten is een last voor de ziel: hoe meer een mens zijn maag vult, hoe meer deugden er uit zijn ziel vertrekken.’ Hetzelfde zegt Hippocrates, de grote medicus: ‘Hoe meer je het onreine lichaam voedt, hoe meer je het beschadigt.’

In Frankrijk was er eens een abt die ontzettend rijk was en een leven van vraatzuchtigheid leidde. Hij werd er zo ziek van dat geen arts hem kon helpen. Toen hij de moed had opgegeven om nog beter te worden, ging hij naar een klooster van Sint-Bernardus. Daar genas hij door vasten en een sobere manier van leven,

en hij werd weer sterk. Daarom zegt Galenus dat abstinentie of onthouding het beste medicijn is. Ook zegt de wijze man: 'Wie sober is, leeft langer.' In de *Daden van de grote Alexander* staat dat de Brahmanen,^{aant.} een bepaalde groep mensen, aan Alexander schreven: 'Het is bij ons niet toegestaan je maag vol te stoppen. Daarom kennen wij geen ziektes en leven we langer. We zijn gezond en gebruiken nooit medicijnen.' Niet lang geleden was er een man die zoveel ouder was dan gebruikelijk is, dat men hem vroeg hoe hij zo lang in gezondheid had kunnen leven. Hij antwoordde: 'Ik ben nooit zó vol van de maaltijd opgestaan dat mijn buik mij in de weg zat. En ik heb nooit een aderlating laten doen. Verder heb ik nooit met een vrouw geslapen. Dankzij deze drie zaken heb ik zo lang en zo gezond geleefd.'

De panter en het varken

Over de panter en het varken, waaruit we leren dat het moeilijk is een slechte gewoonte te laten varen

De panter is een dier met veel kleuren en een prachtig uiterlijk, met een heleboel ronde rode en witte vlekken op zijn lichaam. Hij is heel mak en gedraagt zich vreedzaam tegenover alle dieren, behalve de draak, die zijn vijand is. Nadat de panter gegeten heeft en van allerlei gerechten genoten heeft, gaat hij in zijn hol liggen rusten. Als hij drie dagen geslapen heeft, staat hij op en geeft een geweldige brul. Alle dieren die zijn geluid horen komen naar hem toe en volgen de zoete geur die uit zijn mond komt. Maar als de draak de roep van de panter hoort, wordt hij bang en verstopt hij zich in goed verborgen holen en kuilen in de aarde.

Deze edele panter kreeg op een dag vreselijk veel zin in varkensvlees. En omdat hij erg fijngevoelig en een lekkerbek was, liet hij voor zichzelf een varken vetmesten dat altijd schoon gehouden moest worden, want hij had een vreselijke hekel aan viezigheid. Dus werd er voor het varken een schoon bedje gemaakt. Vaak maakte de panter het varken zelf schoon en kamde de borstels op haar lijf. Hij kon het niet hebben dat het varken zich door de modder rolde, waar de zeug zeer ontevreden over was. Zij moest schoon blijven, terwijl ze zich liever met de andere varkens door de drek zou willen wentelen en zich daar lekker vies maken. Op een dag brak het varken uit haar kot en ging meteen in de aarde wroeten en zich smerig maken in de blubber. De panter wilde het varken niet meer omdat het zo'n vies beest was en zei: 'Het is moeilijk om iemands natuur te veranderen.'

Veel zondaren en onreine mensen doen hetzelfde. Door hun slechte gewoonten kunnen ze niet loskomen van het slijk van de onzuiverheid. Zoals de filosoof zegt, de gewoonte is een tweede

natuur. Daarom is het goed om een slechte gewoonte direct te weerstaan. Want aanvankelijk is de bekoring een klein scheutje dat uit de grond opkomt en dat gemakkelijk uit te trekken is, voordat het verder groeit en een flinke boom wordt. Maar, zoals de *Glosa* zegt: ‘De zonde van de slechte gewoonte is een ziekte die in het binnenste van de mens ouder wordt en verhardt en die moeilijk te genezen is.’ De profeet Jeremia spreekt hierover tot de zondaren, en zegt: ‘Zoals de Moor zijn zwarte huid niet kan veranderen en het luipaard zijn vele kleuren, zo kunnen jullie ook niet goeddoen, omdat jullie met de slechte gewoonte geleerd hebben het verkeerde te doen.’ ⁹ aant.

Over keizer Vespasianus lezen we dat hij inhalig was, ook toen hij oud geworden was. Daarom sprak een man hem op beledigende toon toe: ‘De vos kan wel van vel veranderen, maar niet van inborst.’ Vespasianus antwoordde daarop: ‘Aan wie dit zegt zijn we een lachje schuldig. Maar onszelf moeten we de volmaakte verbetering schenken.’

De vette en de magere rat

Het is beter en aangenamer om armoedig te leven maar vrij te zijn, dan om rijk te zijn en zorgen te hebben. Waarover Aesopus de volgende fabel vertelt, over twee ratten.

Er waren twee ratten, waarvan de een vet en zwaar was en in de kelder van een rijke man woonde. De ander was heel arm en mager. Op een dag ging de grote, dikke rat zich ontspannen en vermaken in een akker en terwijl hij daar was, kwam hij de andere rat tegen, die dun en beklagenswaard was. Deze rat ontving de rat die vet en weldoorvoed was zo goed als hij kon in zijn holletje, en gaf hem vruchten en graan te eten en water te drinken. Toen ze zo gegeten en gedronken hadden, sprak de vette rat als volgt tegen de magere: ‘Kom met mij mee en ik zal je eens ander voedsel geven.’ En hij leidde hem naar de stad, naar de kelder van de rijke man, die vol was en gevuld met alles wat men maar bedenken kan. En toen ze daar in die kelder waren, bood de grote rat de ander duur voedsel aan, terwijl hij zei: ‘Wees vrolijk en eet en drink met plezier!’

En zo zaten ze te eten, toen de keldermeester in de kelder verscheen. De vette rat liep meteen naar zijn holletje, waar hij zich altijd verschool. De armoedige rat wist niet waar hij heen moest vluchten en kroop angstig, bezorgd en bang weg achter de deur. De keldermeester ging zijns weegs en zodra hij weg was, riep de dikke rat de magere rat, die beefde van angst, en zei tegen hem: ‘Kom hier! Wees niet bang en eet zoveel je wilt.’ Maar de arme rat zei tegen hem: ‘Om godswil, help me hier weg te komen, want liever eet ik in vrijheid gras en zaad in het veld, dan altijd zo bang te moeten zijn en ellende erbij te krijgen bovendien. Want jij zit hier gevaarlijk en leeft in onzekerheid.’

Daarom is het prettig armoedig te leven maar vrij te zijn,

want de arme mens heeft meer zekerheid en vrijheid dan de rijke.

De vogels en het vlas

De twintigste fabel gaat over de vinken en andere vogels en het lijnzaad, en leert ons dat degenen die goede raad niet willen geloven, zeer onverstandig zijn. Waarover Aesopus de volgende fabel vertelt.

Er was eens een boer die vlas zaaide. De vink, die dit zag, bedacht en besepte dat men van het vlas, als het gegroeid zou zijn, strikken en netten zou kunnen maken. Daarom sprak hij aldus tot de andere vogels: 'Kom allemaal hier bij mij; laten we dit lijnzaad uitkrabben, want als we het laten groeien dan zal de boer er strikken van maken en netten van weven. En we zullen daar allemaal mee gevangen worden.' Maar de andere vogels misprezen en versmaadden de raad van de vink toen ze die hoorden.

Toen de vink zag dat de andere vogels zijn goede raad minachtten, zocht hij een onderkomen in het huis van een boer en bleef daar. En toen het zover was dat het vlas volgroeid was, liet de vink de boer valstrikken en netten maken, waarmee hij elke dag vogels ving die hij mee naar huis bracht. En de vink zei: 'Ik had het jullie toch van tevoren gezegd!'

Daarom moet men goede raad nooit misprijzen of versmaden, want wie slechte raad of advies volgt, moet dikwijls pijnlijk lijden.

De zeug en de wolf

De vierde fabel gaat over de zeug en de wolf. Het is niet verstandig om alles te geloven wat men hoort zeggen. Waarover Aesopus de volgende fabel vertelt.

Er was eens een wolf die bij een zeug kwam, die zuchtte en huilde van de pijn die ze doorstond omdat ze haar biggen ging werpen. En de wolf zei tegen haar: ‘Mijn lieve zuster, wees vrolijk en zonder zorgen, want ik zal u goed en getrouw helpen.’ De zeug antwoordde hem: ‘Ga maar door op je weg; zulke diensten heb ik niet nodig. Zolang u hier bent, zal ik de last die ik draag niet afleggen, want u begeert niets anders dan ze op te eten.’ Toen hij dit hoorde, ging de wolf zijns wegs. En zodra hij weg was, liet de zeug haar vrucht het licht zien. Als ze de wolf geloofd had, zou ze een droevige worp hebben voortgebracht.

Want wie gemakkelijk gelooft, wordt vaak van zijn goed en eer beroofd.

De kale man en de vlieg

De twaalfde fabel gaat over de kale man en de vlieg, en leert ons dat uit een kleine zonde soms een grote zonde ontstaat. Waarover Aesopus als volgt een fabel vertelt.

Er was eens een vlieg die een kale man aan het steken was. En toen de man de vlieg wilde raken, vloog die weg en sloeg hij zichzelf. De vlieg, die het zag, begon te lachen. En de kale man zei tegen hem: ‘O jij slecht, nietswaardig, smerig beest! Je hoort met recht doodgeslagen te worden. Want nu ik mezelf sla, begin je te lachen, maar had ik je geraakt en gemept, dan zou je dood geweest zijn.’

Daarom zegt men in het algemeen dat je niet blij moet zijn om de ellende en schade van een ander, noch erom lachen. Maar spottende mensen, die anderen benadelen en kwetsen, steken de gek met de wereld en lachen erom, en maken zo veel vijanden. Daarom veroorzaakt een boos, ongelukkig woord vaak leed en ander vreselijks.

De man en het hout

De veertiende fabel gaat over de man en het hout en laat ons zien dat wie zijn vijand hulp en bijstand geeft, de oorzaak van zijn eigen dood wordt. Zoals de volgende fabel vertelt.

Er was eens een man die een hakmes of bijl aan het maken was. En toen hij die gemaakt had, had hij een wens die hij tegen de bomen uitsprak: ‘Geef mij toch een steel bij mijn bijl!’ En de bomen gaven die hem en hadden er vrede mee. Maar toen de man de steel aan zijn bijl had vastgemaakt en bevestigd, begon hij alle bomen met de bijl tegen de aarde te hakken. Daarom zeiden de eiken en essen: ‘Dat we nu omgehakt worden, is niet voor niets, want we hebben het onszelf aangedaan. En met ons eigen hout worden we nu gekapt.’

Daarom is het niet goed als men zichzelf aan de macht van de vijand overgeeft, of om hem hulp en bijstand te geven waarmee men zichzelf beschadigt, zoals men uit deze fabel leren kan. Want men moet de stok of het instrument waarmee men gepijnigd kan worden, niet zelf geven of vragen.

De maag en de ledematen

De zestiende fabel gaat over de handen, de voeten en de maag, en demonstreert dit: hoe zou iemand iets goeds of gunstigs voor een ander kunnen doen, als hij voor zichzelf niets goeds of gunstigs kan doen? Waarover Aesopus als volgt een fabel vertelt.

In vroeger tijden hadden de handen en voeten ruzie met de maag, die ze aldus toespraken: ‘Alles wat wij door ons werk verkrijgen, dat eet en verteert u. En zelf doet u niets. Om die reden willen wij u niet meer te eten geven, maar zullen wij u van honger laten sterven.’

Zodra de maag honger kreeg, begon hij te schreeuwen: ‘Helaas! Ik sterf van de honger, geef me te eten!’ Maar de handen en voeten zeiden: ‘We doen het niet.’ En omdat de maag geen voedsel kreeg, raakten de wegen waar het eten doorheen wordt geleid afgesloten. Korte tijd later wilden de handen en de voeten de maag te eten geven, omdat ze zich zwak en ziek voelden. Maar het was veel te laat, want de darmen waren afgesloten. Daardoor konden de ledematen de ander, de maag, geen gunst meer bewijzen of te hulp komen.

Daarom is het zo dat wie de maag niet goed bestuurt, ook de andere ledematen slechts ternauwernood en alleen met zeer veel moeite kan verzorgen. Deze fabel leert ons dat een dienaar zijn meester trouw moet dienen, zodat die hem - als hij de trouwe dienst ziet en opmerkt - op zijn beurt goed behandelt en in zijn onderhoud voorziet.

De schapen en de slachter

De zesde fabel gaat over de rammen en schapen en leert en verklaart ons hoe een groep vrienden of verwanten of een ander gezelschap ten onder gaat als ze niet eensgezind zijn of elkaar in nood geen hulp bieden.

Op een dag stonden de rammen en schapen bij elkaar. Een slager voegde zich tussen hen en greep er een bij de nek en begon hem zijn keel af te snijden. Alle andere schapen zagen dit aan en gedoogden het zonder te helpen of iets voor hem te doen. Meteen kwam de slachter terug en deed hetzelfde bij een ander en bracht ze zo allemaal in één keer om. En toen ze allemaal gedood waren op een na, sprak het laatste schaap: 'Het is terecht dat wij allen vergaan en in één klap door u uitgedund en gedood zijn. Want toen we allemaal samen waren, in een grote groep bij elkaar, en u in ons midden zagen, deden we geen moeite u te weerstaan, terwijl we op dat moment wel de macht ertoe hadden. Maar nu is het helaas te laat. Doe daarom met mij hetzelfde als met de anderen.' Hetgeen gebeurde.

De waarachtige man, de leugenaar en de apenkoning^{aant.}

Er waren eens een man van de waarheid (dat is een man die de waarheid vertelt) en een man van leugens (dat is een leugenaar), die samen door het land trokken. En zo rondtrekkend, kwamen ze uiteindelijk in de streek of in het land waar de apen woonden en de macht hadden. En toen de twee voornoemde mannen in dat land waren aangekomen, gebood de koning van de apen dat men ze zou vangen en voor hem zou leiden. De koning zat als een keizer in al zijn heerlijke majesteit met zijn apen om zich heen, zoals ook andere onderdanen om hun heer heen zitten, en stelde een vraag aan de man van de leugenpraat, als volgt tot hem sprekend: 'Wie ben ik?' En de vleier en leugenaar zei tegen hem: 'U bent een keizer en een koning; het allermooiste creatuur dat er onder de hemel is.' En de koning vroeg verder: 'Wie zijn degenen die hier om mij heen zitten?' De leugenaar antwoordde hem: 'Heer koning, het zijn uw ridders, uw knechten en onderdanen, om u en uw koninkrijk te beschermen en te bewaken.' Toen hij dit hoorde, sprak de koning tot hem: 'Je bent een man van eer en fatsoen. Ik wil dat je mijn opperste hofmaarschalk wordt en dat men je hulde en eerbied betoont.'

Toen de man van de waarheid dit hoorde, zei hij tegen zichzelf: 'Ik zie dat deze leugenaar dankzij zijn leugens zeer geëerd en verheven wordt. Zoveel te meer - en met meer reden - zal ik verheven worden, aangezien ik de waarheid zeg.' Daarna ontbood de koning de man van de waarheid en vroeg hem: 'Wie ben ik? En wie zijn degenen die hier bij mij zitten en hier leven?' De man van de waarheid antwoordde hem: 'Je bent een aap, een lelijk en verachtelijk beest. En al diegenen die hier bij je zijn, zijn vreselijk lelijk, net als jij.' Toen hij dat hoorde, werd de koning ontzettend kwaad en gebood dat de man met tanden zou worden verscheurd en in stukken gereten.

Zo gebeurt het vaak dat vleiers en leugenaars vereerd wor-

den. Maar de mensen van de waarheid, die oprecht zijn en de waarheid vertellen, worden vernederd en verstoten. Door de waarheid te zeggen, verliest men dikwijls zijn leven, hoewel dat tegen de rechtvaardigheid en redelijkheid in druist.

De vos, de wolf en de muilezel

De eerste fabel gaat over de muilezel, Reinaart de vos en de wolf. Men noemt sommigen ezels en eenvoudige mensen, terwijl ze echter zeer vernuftig en scherpzinnig zijn. En een ander denkt dat hij een echte geleerde is, maar is niet meer dan een ezel, zoals blijkt uit deze fabel.

Er was eens een muilezel die op een verlaten plek gras in een veld stond te eten. Reinaart de vos kwam naar hem toe en vroeg hem: 'Wie ben jij?' En de muilezel zei het volgende tegen hem: 'Ik ben een dier.' De vos zei tegen hem: 'Dat vroeg ik je niet, maar ik vraag je wie je vader was.' De muilezel zei: 'Mijn grootvader was een paard.' De vos zei tegen hem: 'Dat vroeg ik je ook niet. Vertel me alleen maar wat je naam is.' De muilezel zei tegen hem: 'Dat weet ik niet, omdat ik heel jong was toen mijn vader stierf. Maar opdat mijn naam niet vergeten zou worden, heeft mijn vader hem onder mijn linker achtervoet laten schrijven. Dus als je mijn naam wilt weten, bekijk dan die voet en zo kom je erachter.'

Maar Reinaart de vos doorzag de listigheid van de muilezel en liep de woestenij in en ontmoette de wolf, tegen wie hij zei: 'Ha, jij armzalig beest, wat doe jij hier? Kom met me mee en ik zal je een grote, goede buit in handen geven. Kijk, daarginds in dat veld zul je een vet beest vinden, waar je je aan verzadigen kunt.' Toen hij dit hoorde, ging de wolf naar het veld, waar hij de muilezel aantrof, die gras en ander groen at. En hij vroeg hem: 'Wie ben jij?' En de muilezel zei tegen hem: 'Ik ben een beest.' De wolf sprak tegen hem: 'Dat vraag ik je niet; vertel me wat je naam is.' De muilezel zei: 'Ik weet het niet. Maar als je het toch weten wilt, dan zul je het onder mijn linker achtervoet geschreven vinden.' Toen zei de wolf: 'Ik verzoek je om het mij te laten zien.' En de muilezel strekte zijn hoof uit. En toen de

wolf de hoof van de muilezel bekeek en erop studeerde, gaf de muilezel hem met zijn voet zo'n harde trap tegen zijn voorhoofd, dat zijn hersenpan in tweeën brak! Reinaart de vos, die zich vlakbij in de bosjes verscholen had, lachte er keihard om en spotte met de wolf, terwijl hij dit tegen hem zei: 'O, jij dom beest, je weet best dat je niet kunt lezen! Dus al is het je slecht vergaan, je hebt het wel verdiend. Het is je eigen schuld, want niemand moet dingen ondernemen die hij niet onder de knie heeft.'

En dus moeten we ervoor waken ons in te laten met zaken waar we niets vanaf weten, opdat we niet bedrogen worden, net als hierboven beschreven is van de wolf. Want zo kwam het dat de wolf, die zichzelf wijs wilde voordoen, bedrogen werd. En de muilezel, die zich dom hield, misleidde de anderen. Zoals men vaak zegt: al ziet men de mensen, men kent ze niet.

De vos en de haan

De derde fabel gaat over de vos Reinaart en de haan. Hij leert ons dat het vaak gebeurt dat men door te veel te praten grote schade lijdt, zoals uit deze fabel blijkt.

De vos Reinaart kwam een haan tegen, en zei het volgende tegen hem: ‘Ik zou graag weten of u net zo goed zingen kunt als uw vader kon.’ Toen de haan dit hoorde, sloot hij beide ogen en begon te krijsen en te zingen. Terwijl hij zo bezig was, greep de vos hem en droeg hem weg. De mensen van het dorp begonnen te schreeuwen en te roepen: ‘De vos loopt weg met de haan!’ De haan, die dit hoorde, zei tegen de vos: ‘Mijn lieve heer, hoor je niet wat de mensen zeggen? Dat jij hun haan wegdraagt? Zeg ze dat hij van jou is en dat zij er geen recht op hebben!’ En toen de vos zei: ‘Het is mijn haan en jullie hebben er geen recht op!’, vloog de haan weg uit zijn bek en ging in een boom zitten. Toen zei de haan tegen de vos: ‘U liegt, want ik behoor deze mensen toe en niet u. ‘De vos hoorde dit aan en begon toen zijn kop tegen de aarde te slaan, terwijl hij zei: ‘Mond, mond, je hebt te veel gesproken! Want als je niet zoveel gepraat had, dan zou je de haan opgegeten hebben.’

En daarom is het zo dat veel spreken dikwijls veel last veroorzaakt en veel kwaken nogal eens iets bederft. Hoed je daarom voor veel spreken en kwaak niet te zeer, zodat je er achteraf geen spijt van krijgt.

De arend en het uiltje

De tweede fabel, die over de arend en het uiltje gaat, laat ons zien dat niemand, hoe machtig hij ook is, iemand anders moet minachten of de spot met hem drijven, zoals blijkt uit de volgende fabel.

Er was eens een arend die, in vroeger tijden, op een haas jaagde. Omdat de haas zich niet tegen de arend verweren kon, zocht hij hulp en bijstand bij een uiltje, dat de haas in bescherming nam. Aangezien de arend zag dat het uiltje zo klein was, voelde hij niets dan minachting en kaapte de haas voor de voeten van het uiltje weg, dat hier zeer ontstemd en boos over was. Hij ging overal rondkijken om te zien waar het nest van de arend was. Uiteindelijk vond hij het in een boom, waar het uiltje tegenop klom. Hij wierp de jongen uit de boom naar beneden zodat ze doodvielen; een zaak waarover de arend bijzonder ontsteld raakte en kwaad werd. Hij ging naar Jupiter, de afgod, en verzocht hem een veilige plek aan te wijzen waar hij zijn eieren en jonge kuikens kon verzorgen. En Jupiter, de afgod, zei hem toe dat als de tijd aan zou breken dat hij zijn eieren ging uitbroeden en zijn kuikens tevoorschijn zouden komen, hij ze in Jupiters schoot mocht leggen. Toen het uiltje dat vernam en ervoor gewaarschuwd werd, verzamelde het zo'n hoge berg vuilnis, dat die hoog genoeg was om in Jupiters schoot te laten vallen. En toen Jupiter de stank van het afval gewaarwerd, schudde hij zijn schoot. En de eieren werden allemaal gebroken. Toen de arend het zag en begreep, realiseerde hij zich dat hij in de dagen van het uiltje nooit meer zou broeden of op een ei zitten.

Daarom moet niemand een ander minachten, want er is geen dier zo klein of het kan soms schade aanrichten en zich wreken op een veel machtiger dier, van tijd tot tijd. Doe daarom

niemand onrecht aan, opdat het onrecht en de geringschatting die u een ander aan zou willen doen, niet over uzelf komen.

De man die twee vrouwen had

De zestiende fabel gaat over een man en zijn twee vrouwen en vertelt ons dat er niets slechter noch verderfelijker is voor de man dan de vrouw.

Er was eens een man die van middelbare leeftijd was en met twee vrouwen getrouwd was, en wel met een oude en een jonge vrouw. Deze twee woonden allebei in zijn huis. En omdat de oude vrouw verlangde naar zijn liefde, trok ze al zijn zwarte haren uit zijn hoofd en uit zijn baard, zodat hij des te meer op haar zou lijken en er ook oud uit zou zien. De jonge vrouw, aan de andere kant, trok hem al zijn witte haren uit, zodat hij des te jeugdiger en jonger zou lijken. En op die manier werd de goede man helemaal kaal.

Daarom is het grote dwaasheid van oude mannen om weer te trouwen, want ze zijn veel beter af als ze ongehuwd zijn dan wanneer ze een slechte, domme, verdorven en lastige vrouw in huis hebben, waarvan er helaas veel zijn. Want in de periode dat deze mannen zouden moeten uitrusten, bezorgen ze zichzelf veel moeite en last.

De ezel in de leeuwenhuid

De vierde fabel gaat over de ezel en de leeuwenhuid. Niemand zou zich op de voorgrond moeten plaatsen of zich dapper voordoen met het bezit of de spullen van een ander, zoals deze fabel over de ezel ons leert.

De ezel trok een leeuwenhuid aan, maar kon hem nooit zó plooien dat zijn lange oren onzichtbaar waren. Op een keer, toen hij dacht zich goed en naar eigen tevredenheid met het vel te hebben uitgerust, ging hij naar het bos. En zodra de andere dieren en wilde beesten hem zagen, werden ze verschrikkelijk bang, denkend dat hij een leeuw was, en liepen weg.

Ondertussen zocht de eigenaar van de ezel al een tijdlang overal naar hem. Hij bedacht dat hij hem in het bos zou gaan zoeken. Daar aangekomen vond hij de ezel meteen, aangekleed en toegerust met de leeuwenhuid zoals hiervoor verteld is, en herkende hem aan zijn lange oren. Hij sprak hem als volgt toe: ‘O meester ezel, met dit leeuwenvel dat u aangetrokken hebt, toont u uzelfeven machtig als de anderen en jaagt u alle beesten angst aan, aangezien zij u niet zo goed als ik herkennen aan uw lange oren. Ik beloof u, u zult geen leeuw meer zijn maar altijd een ezel blijven.’ En met die woorden trok hij het vel van de ezel af en sloeg hem zozeer met een grote knuppel, dat het de ezel zijn leven lang heugde.

Daarom moet niemand het te breed laten hangen met de spullen van een ander. Want geleende kleren kleden zelden goed af.

De kameel en Jupiter

De zevende fabel gaat over de kameel en Jupiter. Iedereen moet genoeg nemen met hetgeen God hem gegeven heeft, zonder iets van een ander te begeren, zoals deze fabel leert.

De fabel vertelt van een kameel die zich er bij de god Jupiter over beklagde dat de dieren en beesten hem bespotten omdat hij niet zo mooi was als zij. En daarom vroeg hij de god Jupiter het volgende: 'Lieve heer, ik bid u om mij horens te geven, zodat men mij niet meer uitlacht.' Toen begon Jupiter te lachen en in plaats van de horens die de kameel graag gehad had, nam hij hem zijn oren af en zei: 'U hebt meer goeds dan u toekomt. Omdat u wilt hebben wat u niet toekomt, neem ik u - om een voorbeeld te stellen - af wat u te veel hebt, zodat niemand hetzelfde doet en aldus verliest wat hij had.'

De boer, de wolf, de vos en de kaas^{aant.}

Er was een boer die zijn ossen er nauwelijks toe kon bewegen of aanzetten iets nuttigs te doen en rechthout te gaan met ploegen. Tot deze ossen zei de boer vaak: 'Och, mogen de wolven jullie opeten, want jullie gaan zo scheef naar voren!' Toen de wolf dat hoorde, wachtte hij de hele dag en zat klaar tot men hem de ossen zou geven. Maar toen de dag ten einde kwam, zag hij dat hij vergeefs gehoopt en gewacht had. Want de boer maakte de ossen los van de ploeg en dreef ze naar huis. En de wolf zei tegen de akkerbouwer: 'O boer, vandaag hebt u dikwijls beloofd uw ossen aan mij te geven, wat u nu dus moet doen.' De boer zei: 'Dat heb ik met gewone woorden beloofd, die niet bindend zijn, en ik heb het ook niet met een eed bevestigd.' De wolf zei: 'U gaat hier niet weg tenzij u uw belofte gestand doet.' Tenslotte, nadat ze hadden geredetwist, kwamen ze overeen een arbiter of rechter te kiezen.

Terwijl ze een rechter zochten, kwam hun een vosje tegemoet dat zei: 'Waar gaan jullie heen?' en ze vertelden of verhaalden het vosje alles wat er gebeurd was. De vos zei: 'Jullie zoeken onnodig naar een ander, want ik zal deze zaak tussen jullie uitstekend beslechten en beëindigen. Maar eerst zal ik ieder van jullie apart en in 't bijzonder iets zeggen, opdat ik jullie des te gemakkelijker kan verenigen. Als wat ik zeg u bevalt, volg het dan op; bevalt het u niet, breng dan de zaak voor de rechter.' Ze stemden ermee in en de vos sprak eerst met de boer. Hij zei: 'U moet mij een kip geven en mijn gezellin ook, dan zult u uw ossen ongedeerd behouden.' Toen de boer dat goedvond en erin toestemde, nam de vos de wolf apart en ter zijde. 'Vriend, vanwege uw verdiensten in het verleden heb ik, alleen voor u, tegen de akkerman gezegd dat hij u voor uw eis een grote kaas moet geven en dat u dan zijn ossen heel zult laten.' De wolf vond het goed.

De vos gebod de boer weg te gaan met de ossen en zei tegen de wolf: ‘U komt met mij mee; ik zal u naar de plaats brengen waar u een uitgelezen kaas zult vinden.’ En hij leidde de wolf her en der naar allerlei plekken, tot de maan was opgekomen en scheen. Op 't laatst kwam hij bij een put en, staande op de put, toonde hij de wolf de weerkaatsing en weerspiegeling van de stralen van de maan in de put. En hij zei: ‘Kijk vriend, een goede grote kaas! Klim naar beneden en pak hem.’ De wolf zei: O broeder, daalt u eerst af; als u de kaas niet kunt dragen omdat hij zo groot is, dan zal ik u helpen.’ De vos stemde in, omdat hij vol streken zat. De emmers die bedoeld waren om water mee te putten, waren zodanig met een touw opgehangen en vastgebonden, dat als de een omhoog ging, de ander naar beneden ging. Toen de vos in de ene emmer ging zitten, zakte hij meteen naar beneden de put in en bleef daar een hele tijd. De wolf zei: ‘Waarom blijf je, daar zo lang en breng je de kaas niet?’ Hij vermoedde dat de vos hem alleen wilde opeten. De vos zei: ‘Ik kan de kaas niet alleen omhoog krijgen omdat hij zo groot is. Kom in de andere emmer naar beneden om me te helpen!’ De wolf klom in de eramer en omdat hij zwaarder was dan de vos, liet hij al dalend de emmer met de vos omhooggaan, waar de vos erg blij om was. Zodra hij bij de rand van de put kwam, sprong hij eruit en liep weg en liet de wolf achter in de put.

En zo, omdat de wolf vanwege toekomstig bezit (dat altijd onzeker is) datgene wat aanwezig en zekerder was heeft laten zitten, verloor hij de ossen én de kaas. Vergooi daarom nooit wat zeker is, voor wat onzeker is.

De vos en de haan

Bedrog te kijk zetten en er de gek mee steken is gerechtvaardigd. Luister maar naar deze fabel.

Een hongerige vos wilde een stel hennen bedriegen die met de haan in een hoge boom waren geklommen. Hij sprak de haan vleidend toe en groette hem, vragend: ‘Wat doet u daar zo hoog? Hebt u het heerlijke, goede nieuws niet gehoord?’ De haan antwoordde: ‘Nee.’ Toen zei de vos: ‘Ik ben hier gekomen als een verkondiger, om communie met u te houden en te spreken over de vreugde die nu onder alle dieren heerst. Want men heeft besprekingen gehouden waarbij besloten is een eeuwige vrede tussen alle dieren te sluiten, zodat alle angst kan worden afgeschud. Niemand mag een ander in de val lokken of onrecht aandoen, maar zal een eeuwige vrede in acht nemen, zodat iedereen ongestoord en opgewekt kan gaan waar hij wil. Kom daarom naar beneden en laten we dit feest vrolijk vieren.’

De haan begreep het bedrog van de vos en zei: ‘U brengt een goed en aangenaam bericht’, en strekte tegelijkertijd zijn hals en ging hoog op zijn tenen staan, alsof hij iets in de verte wilde zien. Toen vroeg de vos: ‘Waar kijkt u naar?’ De haan antwoordde: ‘Ik zie twee honden die hard aan komen rennen met geopende bekken en naar ik aanneem de vrede komen berichten zoals u die mij aangekondigd hebt.’ De vos werd heel angstig en zei: ‘Adieu, het is tijd dat ik op weg ga, voor zij komen’, en begon weg te lopen. De haan zei: ‘Ga niet weg! Waar bent u bang voor? Als de vrede gesloten is, hebt u niets te vrezen.’ De vos zei: ‘Ik vraag me af of deze honden de verordening van de vrede al vernomen hebben; daarom kan ik niet blijven.’ En hij vertrok zonder gedag te zeggen.

Zo is het bedrog van de vos belachelijk gemaakt door de list van de haan.

De haan en de kostbare steen

Een haan, scharrelend in de mest, vond bij toeval een kostbare steen en zei: ‘Waarom vind ik een ding dat zo edel en exquis is? Als een juwelier dit had gevonden, dan zou geen wezen op aarde gelukkiger zijn dan hij! Want hij zou de prijs en de waarde kennen. Ik zal er geen profijt van hebben, dus ik acht hem niet veel waard. Ik zou beslist liever een korrel haver hebben dan alle kostbare stenen van de wereld.’

De moraal

Lees voor de kostbare steen: kennis en wijsheid, voor de haan: de domme en begerende mens. De dwazen houden niet van kennis of wijsheid, omdat ze te dom zijn om haar in de praktijk te brengen. Dat geldt ook voor de mensen die aardse genoegens najagen, voor wie alleen het genot dierbaar is.

De muis en de kikker

Op een keer vocht de muis met de kikker om de heerschappij over een poel. De strijd was heftig en gruwelijk. De muis, die zich behendig en listig in het gras verborg, overviel de kikker verraderlijk en onverwacht. Maar de kikker, sterker en moediger, bood weerstand en pijnigde zijn vijand vol strijdlust, want elk had een lans, gemaakt van biezen.

Het gevecht werd opgemerkt door een wouw, die snel de poel overstak, en omdat geen van tweeën ergens op lette vanwege de grote vurigheid van de tweekamp, greep hij de twee kampioenen en verscheurde ze.

De moraal

Hetzelfde overkomt oproerige burgers die (brandend van verlangen om te overheersen) elkaar onderling bevechten om aan de macht te komen, waarbij ze hun leven en bezittingen vaak aan groot gevaar blootstellen.

De hond en de ezel

Een hond ontving altijd blij zijn meester en zijn huisgenoten, en daarom vertroetelden de meester en de hele familie de hond. De ezel, die dit aanzag, begon zeer diep te zuchten en had medelijden met zijn eigen ellendige toestand en omstandigheden. Hij vond dat men hem onrecht aandeed, want iedereen deed aardig tegen de hond en hij werd gevoed van de tafel van de meester, terwijl hij nooit iets deed behalve spelen. En zelf moest de ezel bundels dragen, werd geslagen met de zweep, kreeg nooit vrij en toch had iedereen een hekel aan hem.

Daarom nam hij zich voor het kunstje van de hond, dat hem zoveel opleverde, na te volgen. En op een keer, toen de meester naar huis kwam, wilde de ezel zijn voornemen uitproberen en liep hem al huppelend tegemoet, en legde zijn hoeven op zijn schouders, zo hard, dat de meester begon te schreeuwen, zo luid en zo lang dat de dienaren aan kwamen gerend, die de ongelukkige ezel - die heel wereldwijs dacht te zijn - flink sloegen met stevige knuppels.

De moraal

Niet iedereen is overal geschikt voor. Ook zijn niet alle dingen voor iedereen passend. Want als de natuur ertegen is, doet men vergeefse moeite.

Twee jonge boefjes

Twee jonge boefjes deden alsof ze iets te eten wilden kopen bij een eetkraam. Een van beiden zag dat de verkoper met andere dingen bezig was en zijn aandacht elders had en pakte sluw een stuk vlees uit een schaal. Hij gaf het aan zijn vriend, om te verstoppen onder zijn kleren. Toen de verkoper zag dat er een stuk vlees was gestolen, beschuldigde hij beide jongens van diefstal. Degene die het had gepikt, zwoer bij Jupiter dat hij het niet had; en degene die het had, zwoer evenzo dat hij het niet had gepakt. Waarop de verkoper zei: ‘Op dit moment is mij de dief onbekend, maar degene bij wie jullie zweren, heeft het gezien en weet het.’

De moraal

Als we eens een keer zondigen, weten de mensen het niet altijd meteen. Maar God, die boven de hemelen zit en de afgronden aanschouwt, ziet alles. Als de mensen dit zouden bedenken, zouden ze minder zondigen en verstandiger leven.

De leeuw en de muis

Op een moment dat de leeuw sliep, speelden de muizen in zijn buurt. Nu gebeurde het dat een van hen op de leeuw klom en hem wakker maakte, en de leeuw greep deze muis met zijn klauwen. En toen de muis begreep dat hij gevangen was, zei hij tegen de leeuw: ‘Mijnheer, vergeef het mij, want u wint er niets bij als u mij doodt. Het was werkelijk niet mijn bedoeling u ook maar enige last te bezorgen.’ De leeuw dacht bij zichzelf dat het weinig eervol voor hem zou zijn om de muis te doden, en liet hem gaan.

Korte tijd later raakte de leeuw in een bos gevangen in een groot net. En toen hij ontdekte dat hij vastzat, begon hij te brullen en zichzelf te beklagen. Dat hoorde de muis, die naar de leeuw ging en vroeg waarom hij zo meelijwekkend schreeuwde. De leeuw vroeg hem: ‘Zie je niet hoe ik hier gevangen zit?’ Waarop de muis antwoordde: ‘Ja, mijnheer, en ik verzeker u dat ik de weldaad die u mij een andere keer bewezen hebt, niet met ondankbaarheid zal belonen.’ En meteen begon de muis aan de touwen te knagen en beet ze zodanig kapot, dat de leeuw kon ontsnappen.

De moraal

Wie veel macht heeft, behoort de zwakke niet te minachten, want wie niet veel kwaad kan doen, kan soms wel helpen bij grote nood.

De vos en de kat

Een vos ontmoette een keer een kat, tegen wie hij zei: ‘Mijn vriend, God geve u een goede dag.’ En de kat antwoordde: ‘Mijnheer, God geve u eveneens een goed leven.’ Toen vroeg de vos hem: ‘Mijn vriend, wat kunt u zoal?’ ‘Niet meer dan ratten en muizen vangen, en in bomen klimmen,’ antwoordde de kat. Waarop de vos zei: ‘Werkelijk, u bent het niet waard te leven, omdat u geen andere dingen kunt!’ De kat werd erg kwaad om de woorden van de vos en vroeg hem: ‘En u, mijn kameraad? Wat kunt u doen?’ Waarop de vos antwoordde: ‘Duizend trucjes, want ik heb een zak vol goochelkunsten en ben zo groot en sterk dat niemand mij kan bedriegen.’

Terwijl ze daar zo samen praatten, zag de kat een jager met honden aankomen. Toen zei hij tegen de vos: ‘Mijn vriend, ik zie een jager met zijn honden op ons afkomen, die - zoals u weet - oude vijanden van ons zijn.’ Waarop de vos zei: ‘Mijn kameraad, u spreekt als iemand die laf en bang is; laat ze maar komen en sla er geen acht op.’ En zodra de honden de kat en de vos in de gaten kregen, kwamen ze op hen afgerend. Toen de vos ze zag komen, zei hij tegen de kat: ‘Laten we vluchten, zonder enig uitstel!’ Waarop de kat antwoordde: ‘Echt, dat is niet nodig.’ Maar de vos geloofde de kat niet en vluchtte om zichzelf te redden. En de kat klom in een boom, terwijl hij zei: ‘Nu zullen we meteen zien wie zich beter redt!’ En toen hij in de boom zat en zag dat de honden de vos bij zijn keel grepen, zei hij tegen hem: ‘Ha ha, vriend Reintje! Laat nu eens een van die duizend kunstjes zien die u kunt en doe die zak vol trucjes open, want op dit moment heb je die wel nodig!’ En zo doodden de honden de vos, en de kat redde zichzelf.

De moraal

Ontwikkelde mensen moeten de eenvoudige niet minachten,

noch zich op hun listigheid beroemen, want sommigen beroemen zich op hun behendigheid, verstand en moed terwijl ze van nature stomp, dwaas en laf zijn.

Dleven ende fabulen van Esopus

Nawoord

1. Wat is een fabel?

Wat is een fabel eigenlijk? Een mogelijke omschrijving is: een kort verhaal met een moraal. Er komen dieren in voor die denken, praten en handelen als mensen. Een van de bekendste voorbeelden is de fabel van de vos en de raaf. De slimme vos ontfutselt de raaf, die gevoelig blijkt voor vleierij, een stuk kaas. De moraal is zonder meer toepasbaar op mensen: wie zo dom is lovende praatjes te geloven, wordt bedrogen waar hij bij staat.

Toch kunnen we niet zomaar zeggen dat fabels altijd over dieren gaan die voorgesteld worden als mensen. Ten eerste zijn er veel fabels waarin naast dieren ook goden, planten en zaken voorkomen, zoals planeten, edelstenen, metalen enzovoort. De fabels uit de fabelverzameling *Twispraec der creaturen* zijn een goed voorbeeld van fabels waarin veel levenloze zaken als personage voorkomen. Maar ook in de collectie *Die historien ende fabulen van Esopus* vinden we gesprekken tussen bijvoorbeeld twee aardewerken potten. Nu lijkt het misschien niet zoveel uit te maken of er naast dieren ook andere soorten personages voorkomen. De niet-menselijke wezens worden immers ook als menselijk voorgesteld, en het principe blijft dus hetzelfde.

Maar in het omschrijven van de fabel treedt een tweede ‘complicatie’ op: er komen ook mensen in fabels voor. Sommige fabels gaan zelfs uitsluitend over mensen. Ze hebben de uiterlijke kenmerken van een fabel, staan in de literaire traditie te boek als fabel en worden consequent samen met andere fabels gepresenteerd.

Er is nog een derde aspect dat het fabelgenre minder rechttoe rechtaan maakt dan we op het eerste gezicht denken. In fabels komen inderdaad vaak dieren en andere wezens voor die denken, praten en handelen zoals eigenlijk alleen mensen dat

doen. Maar ze blijven tegelijkertijd ook zichzelf. De eigenschappen die ze in de werkelijkheid als dier, plant, steen of wat dan ook bezitten, spelen een belangrijke rol in het verhaal van de fabel. De muilezel die in de fabel ‘De vos, de wolf en de muilezel’ de wolf zo'n enorme dreun voor zijn kop geeft, staat gewoon in een veldje te grazen. Hij zit niet aan tafel met een servet om. En de vos en de wolf zijn allebei buiten op jacht - ze gaan niet naar de slager om vlees te halen. In ‘De vos en de ooievaar’ daarentegen, waar het nodig is voor het verhaal, serveert de vos voedsel in een platte schaal, en komt de ooievaar aanzetten met een smalle, hoge kruik. Maar bestek komt er weer niet aan te pas. Zo zien we hoe dieren deels zichzelf blijven en deels vermenselijkt worden.

Nu is het wel zo dat veel dierlijke eigenschappen kenmerken zijn die de mens het dier toedicht. Zo wordt de ezel van oudsher als lui en dom beschouwd. Het is een lastdier dat weinig en slecht voedsel krijgt en veel slaag ontvangt. Deze karakteristieken hebben natuurlijk niet zoveel van doen met de ezel zoals hij van nature is. Het is de mening van de mens over de ezel, ontstaan tijdens de eeuwenlange ‘samenwerking’ tussen mens en last-, rij- en trekdier.

In fabels hebben we dus te maken met dieren (en andere soorten personages) die aan ons voorgesteld worden als een mengsel van menselijkheid en dierlijkheid. Het mengsel is op steeds verschillende wijze samengesteld; het accent kan meer op de dierlijkheid of meer op de menselijkheid liggen.

Verskillende versies van fabels

Hierboven hebben we vastgesteld dat fabels niet gemakkelijk te definiëren zijn. Ze ontsnappen ook nog op een andere manier aan pogingen om ze van een etiket te voorzien. De meeste fabels zijn namelijk geen verhalen die één keer opgeschreven worden en dan voor altijd vastliggen. Ze zijn eeuwenoud en worden steeds opnieuw verteld, vertaald en genoteerd. Elke verteller,

auteur of vertaler had zijn eigen voorkeuren en paste de fabel aan volgens zijn eigen inzicht. Er zijn vijf Middelnederlandse fabelverzamelingen overgeleverd (zie paragraaf 2). Sommige fabels komen in meer dan één verzameling voor. En dan blijkt dat het verhaal in elke verzameling net iets anders verteld wordt, of dat er een andere moraal bij gegeven wordt.

Van ‘De hond en de ezel’ bijvoorbeeld bestaan drie versies. Het verhaal zoals het in de *Esopet* staat, legt de nadruk op de jaloezie van de ezel ten opzichte van de hond. Hij acht zichzelf heel wat beter dan dat viezige hondje en probeert zijn plaats in te nemen. Dat lukt natuurlijk niet en het vergaat de ezel slecht. De moraal: mensen benijden elkaar en proberen elkaars plek in te pikken. In de verzameling *Twispraec der creaturen* wordt afgunst niet genoemd als motief voor de handelwijze van de ezel. Hij is er vooral op uit voor zichzelf een plezieriger en gemakkelijker leven te verwerven. De moraal luidt hier: probeer niet iets te zijn wat je van nature niet bent, want dan bereik je precies het tegenovergestelde. De derde versie staat in de collectie *Dleven ende fabulen van Esopus*. De fabelverteller heeft veel aandacht voor de gevoelens van de miskende ezel, die slim denkt te zijn maar die de situatie helemaal verkeerd inschat. Volgens de moraal is niet elk gedrag passend voor iedereen, en moet een mens er rekening mee houden dat hij nu eenmaal niet alles kan.

Wat is nu de ‘echte’ fabel van de hond en de ezel? Alle versies hebben evenveel bestaansrecht en laten zien dat de fabel een beweeglijk soort verhaal is, waar gemakkelijk iets aan toegevoegd of van weggelaten kan worden.

Onderzoek

In het onderzoek naar de fabel hebben onderzoekers zich vooral geconcentreerd op het zoeken naar een vast, wezenlijk onderdeel van fabels. Aan de hand daarvan zou immers een sluitende definitie opgesteld kunnen worden. In de negentiende en het begin van de twintigste eeuw beschouwde men de fabel als een

tijdloos genre. De uiterlijke vorm liet wel allerlei variaties zien, maar de kern ervan bleef steeds dezelfde. Daarbij werd de moraal van de fabel als de kern beschouwd, het wezenlijke en onveranderlijke onderdeel.

Ook het eigentijdse fabelonderzoek richt zich vooral op die delen van de fabel die onmisbaar geacht worden en dus bepalend voor het wezen van dit genre zijn. De moraal geldt daarbij niet langer als hét kenmerkende deel van de fabel. In recent Duits onderzoek door Klaus Grubmüller wordt het verhalende gedeelte van de fabel als onderscheidend kenmerk naar voren geschoven, omdat in dit gedeelte geen vermenging met andere soorten dierverhalen zou optreden. In de praktijk blijkt deze stelling echter niet houdbaar. De fabels uit de verzameling *Twispraec der creaturen* vertonen in het verhalende gedeelte duidelijk kenmerken van de dierallegorese. Dat is een genre waarin volgens een bepaalde interpretatiewijze de eigenschappen van natuurlijke wezens een diepere, godsdienstige betekenis krijgen. Een voorbeeld is ‘De panter en het varken’, waarin de eigenschappen van de panter (vreedzaam, schoon, een zoete adem, een slaap van drie dagen, zijn heerschappij over de draak) verwijzingen zijn naar goddelijkheid of heiligheid, mogelijk naar Jezus zelf. Daarnaast bevat de *Twispraec der creaturen* nog meer elementen die uit andere tekstsoorten afkomstig zijn, zoals bijbelcitaten, uitspraken van filosofen, heiligenverhalen enzovoort. Dat geldt eveneens voor de meeste andere fabelverzamelingen.

De vraag wat een fabel nu eigenlijk is, laat zich dus moeilijk beantwoorden. Middeleeuwse teksten op dit gebied helpen ons wel enigszins verder. Uit de plaatsen waar iets over fabels wordt gezegd, valt af te leiden dat in de Middeleeuwen de werking van fabels als het belangrijkste kenmerk werd gezien. En met werking wordt dan bedoeld: het feit dat een leuk, onderhoudend verhaal ertoe leidt dat de lezer de lering van dat verhaal gemakkelijk begrijpt en dus beter onthoudt. En in veel gevallen zijn

dieren, planten en dingen uitstekende dragers van deze werking.

2. Middelnederlandse fabels

De fabel behoort tot een tekstsoort met een lange, op veel punten onbekende geschiedenis. Een deel van de fabels die we nu nog kennen, gaat terug op de zogeheten Aesopische fabel. In de eerste eeuw na Christus vertaalde Phaedrus, een voormalige slaaf, een verzameling Griekse fabels in het Latijn die aan de dichter Aesopus werden toegeschreven. Veel later, waarschijnlijk in de vijfde eeuw, werd een deel van deze fabels omgezet in proza door een auteur van wie wordt aangenomen dat hij Romulus heette. Van zijn verzameling prozafabels ontstonden verschillende versies, die uiteindelijk elk een eigen leven zijn gaan leiden in de middeleeuwse fabeltraditie.

Vrijwel alle Middelnederlandse fabels (waarvan een kleine selectie voor dit boekje is vertaald) zijn vertalingen of bewerkingen van Latijnse fabels. Ze stammen echter lang niet allemaal af van de Aesopische fabel: een aanzienlijk deel is in de Middeleeuwen zelf geschreven.

De meeste Middelnederlandse fabels zijn bewaard gebleven in fabelverzamelingen. Daarnaast komen fabels voor als onderdeel van andere teksten, maar vaak zijn dat fabels die ook in een van de verzamelingen staan. Daarom worden hier alleen de verzamelingen besproken.

Esopet

De oudste verzameling is de *Esopet*, bewaard gebleven in een handschrift dat vóór 1375 geschreven is. De collectie bestaat uit een voorwoord en zevenenzestig fabels in verzen, vertaald uit het Latijn. Er is niet veel bekend over het ontstaan van de *Esopet*. De naam van de vertaler en bewerker is onbekend. Op

grond van een verwijzing in een tekst van de middeleeuwse auteur Jacob van Maerlant kwamen sommige onderzoekers, onder anderen J. te Winkel, L. Scharpé en Garnt Stuiveling, tot de conclusie dat de *Esopet* door twee auteurs gemaakt zou zijn. Inmiddels hebben anderen, zoals W.P. Gerritsen en W. Kuiper, een enkelvoudig auteurschap aannemelijk gemaakt. Voorlopig houden we het dus op één, onbekende auteur. Ook de datum waarop de *Esopet* is geschreven, is onbekend. Hij ligt ergens tussen 1250 (rond deze tijd ontstond de volkstalige literatuur in Vlaanderen, waar ook de *Esopet* is gemaakt) en 1375 (de datering van het enige bekende handschrift). Als bron gebruikte de auteur mogelijk de zogeheten *Romulus* LBG (de letters LBG verwijzen naar de drie steden waar handschriften van deze tekst bewaard worden: Londen, Brussel en Göttingen), een collectie fabels in het Latijn die via een omweg teruggaat op de verzameling van Romulus en waarvan meerdere handschriften zijn bewaard.

In zijn voorwoord bij de *Esopet* wijst de (onbekende) auteur zijn lezers erop dat de werkelijke betekenis van de fabels niet in de woorden zelf ligt, maar in de betekenis die zich achter die woorden schuilhoudt. Mensen die alleen maar een leuk verhaal willen horen, beschouwt hij als dom. Hij gebruikt dieren om mensen iets over zichzelf te leren. Wie openstaat voor deze wijsheid, kan er zijn voordeel mee doen.

Wat voor wijsheid heeft de *Esopet* te bieden? Vaak zijn het nuchtere en eenvoudige levenslessen, gebaseerd op levenservaring: na het zoete komt het zure; een verstandig mens leent weinig; geloof niet alles wat je hoort, want een bedrieger kijkt niet op een leugentje; na een felle ruzie tussen vrienden blijft er vaak iets van vijandschap achter; kinderen zijn beter af als ze luisteren naar hun ouders; een mens heeft andere mensen nodig om te overleven; wie domme of slechte dingen doet, mag zijn straf verwachten: hetzij meteen, hetzij later in de hel. Om deze levenslessen duidelijk te maken, voert de auteur allerlei persona-

ges ten tonele die er lustig op los liegen en bedriegen en elkaar het leven danig zuur maken.

Het basale karakter van de levenslessen komt misschien voort uit het feit dat veel fabelverhalen te maken hebben met overleven. Zo staat de zoektocht naar voedsel vaak centraal; een eerste levensbehoefte die, omgeslagen in gulzigheid en hebzucht, allerlei narigheid kan veroorzaken. In een van de fabels nodigt bijvoorbeeld een raaf verschillende vogels uit voor een feest. Pas als het te laat is, doen de gasten de lugubere ontdekking dat zijzelf het feestmaal zijn. Naast het overleven komen ook thema's als gerechtigheid, eer en hoofsheid aan de orde.

De fabels in de *Esopet* zijn over het algemeen kort en bondig. Het taalgebruik is, net als de boodschap, eenvoudig en doeltreffend; de auteur vertelt zonder veel omhaal van woorden waar het om gaat.

Parabelen van Cyrillus

De fabelverzameling *Parabelen van Cyrillus* verschilt hemelsbreed van de *Esopet*. Deze fabels stammen dan ook uit een geheel andere traditie. Het zijn Middelnederlandse vertalingen van Latijnse fabels die in de Middeleeuwen zelf geschreven zijn en dus niet teruggaan op de Aesopische fabel. De auteur heeft bij het schrijven gebruikgemaakt van de bijbel en van boeken op filosofisch, theologisch en natuurwetenschappelijk gebied. Een paar fabels hebben een plot die is afgeleid van een Aesopische fabel; de schrijver kende ze dus wel.

Over de auteur van de Latijnse tekst is nauwelijks iets bekend. Waarschijnlijk schreef hij zijn fabels in de tweede helft van de dertiende eeuw. Uit bepaalde verwijzingen in de tekst valt op te maken dat hij onderwijs ontving in Italië. Zijn fabelcollectie werd in het Duits, Tsjechisch en Nederlands vertaald. Van de Middelnederlandse vertaler en bewerker weten we helemaal niets. Er bestaat nog één, helaas beschadigd en daardoor onvolledig handschrift van zijn werk, dat op 1475 is gedateerd.

De Middelnederlandse vertaling is dus vóór die datum gemaakt. In juni 1481 verscheen *Parabelen van Cyrillus* in druk. Daarvan zijn in Nederland slechts twee exemplaren bewaard gebleven.

Parabelen van Cyrillus bestaat uit een voorwoord, inhoudsopgave en vier boeken met in totaal vijftien negentig fabels in proza. In elk boek staat een deugd centraal, mét de bijbehorende ondeugd. Het eerste boek gaat over wijsheid en dwaasheid; het tweede boek over ootmoed en hoogmoed; het derde boek over matigheid en mateloosheid en het vierde boek over rechtvaardigheid en hebzucht. In het voorwoord legt de schrijver uit dat dit de vier deugden zijn waarop een waarachtig leven gebouwd moet worden. Hij vergelijkt ze met de vier wanden van een tempel. De deugden regelen het gedrag tussen mensen onderling en tussen mens en God. Daarbij is wijsheid de overkoepelende deugd, de deugd die aan alle andere deugden voorafgaat. De auteur verwijst naar bijbelpassages waarin deze vier deugden, maar ook de ondeugden, een belangrijke rol spelen. Zo plaatst hij zijn boek stevig in de christelijke traditie. De schrijver licht verder toe waarom hij fabels gekozen heeft voor zijn boodschap. Hij ziet de hele natuur als een school, een bron waaruit wij kunnen leren. Fabels maken het de lezer bovendien gemakkelijker om de les te begrijpen, te leren, te onthouden en te waarderen. In de middeleeuwse traditie zijn dit belangrijke kenmerken van fabels: de lezer mag er best plezier aan beleven, maar het plezier staat in dienst van de moraal.

De fabels in de *Parabelen van Cyrillus* lijken zoals gezegd helemaal niet op die van de *Esopet*. Het zijn op het eerste gezicht ietwat trage dialogen, waarin simpel gezegd het ene dier het andere de les leest. Onderwerp van de fabels zijn steeds de hierboven genoemde deugden en ondeugden, die vrijwel elke zonde omvatten die je kunt bedenken. Deze parade van ondeugden is voor iedereen herkenbaar, maar de fabels in de *Parabelen van Cyrillus* lijken toch vooral voor een intellectueel publiek be-

stemd te zijn. Er staan bijvoorbeeld veel verwijzingen naar andere teksten in, die de lezer alleen begrijpt als hij die teksten kent. Ook de taal van de *Parabelen van Cyrillus* is niet te vergelijken met die van de *Esopet*: ze is zeer bloemrijk, met lange zinnen die vaak door middel van reeksen opsommingen, vragen of vergelijkingen naar een soort climax toewerken. Prachtig, maar op het eerste gezicht niet erg toegankelijk. De moderne lezer moet de *Parabelen van Cyrillus* leren lezen, om te zien dat ook deze fabelverzameling wel degelijk actie en humor bevat. Het is natuurlijk moeilijk te zeggen of ons gevoel voor humor samenvalt met het middeleeuwse, maar de fabel van de slang die, op weg naar een erotische ontmoeting, belerend toegesproken wordt door een olifant, lijkt beslist grappige elementen te bevatten. De slang is zo opgewonden dat hij nauwelijks stil kan staan, terwijl de grote, trage olifant hem de les staat te lezen over de nare gevolgen van de wellust, die hij zeer plastisch omschrijft.

Twispraec der creaturen

De fabelcollectie *Twispraec der creaturen* is lange tijd populair geweest. Ze werd vele malen herdrukt en behalve in het Nederlands ook in het Engels en Frans vertaald. De oorspronkelijke, Latijnse tekst is, net als die van de *Parabelen van Cyrillus*, geschreven in de Middeleeuwen, ergens tussen 1326 en 1400. Ook in dit geval weten we weinig over de auteur, behalve dat hij een ontwikkeld man moet zijn geweest. Zijn fabels bevatten veel gegevens uit wetenschappelijke werken van die tijd. Misschien was hij een kloosterling. De inhoud van *Twispraec der creaturen* bevat veel verwijzingen naar het kloosterleven. Er staan bijvoorbeeld verhalen in over monniken die in hun cel worstelen met de eenzaamheid, die belaagd worden door de duivel of die prachtige wonderen meemaken.

De Nederlandse vertaler en bewerker is ook weer onbekend. Hij voegde onder andere bijbelcitaten en uitspraken van Ber-

nardus aan zijn vertaling toe; waarschijnlijk was hij dus (ook) een geestelijke.

Er bestaan geen handschriften meer van *Twispraec der creaturen*. Wel zijn er relatief veel drukken bewaard van deze fabelcollectie. Dat het boek vele malen herdrukt is, wekt geen verbazing: *Twispraec der creaturen* is een rijk gevuld boek, waarin niet alleen veel fabels staan, maar ook allerlei andere verhalen, spreuken en wijsheden - wie om een verhaal of wijze spreuk verlegen zat, kon dankbaar gebruikmaken van deze collectie. De inhoudsopgave vermeldt bij elke fabel ook de lering. Daardoor was het voor de gebruiker gemakkelijk om een toepasselijke fabel bij het onderwerp van zijn keuze te vinden. Bovendien zijn alle fabels geïllustreerd met een houtsnede, in sommige exemplaren ingekleurd.

Twispraec der creaturen bestaat uit een voorwoord, inhoudsopgave en 122 fabels. In het voorwoord legt de schrijver uit dat de dialogen tussen de schepselen in het boek bedoeld zijn om de lezer iets te leren. Daarvoor moet hij zoeken naar de figuurlijke betekenis van de fabels. Op deze manier leert de mens meer over God en zijn schepping en kan hij zijn doen en laten beter op God richten. De schrijver verdedigt het feit dat hij voor zo'n verheven doelstelling zulke eenvoudige, vermakelijke verhalen gebruikt: ook in de bijbel staat dat de mens van tijd tot tijd moet ontspannen, zodat hij beter in staat is Gods wijsheid in zich op te nemen.

De fabels in *Twispraec der creaturen* zijn op hun beurt weer heel anders dan die van de *Esopet* of de *Parabelen van Cyrillus*. Opvallend is bijvoorbeeld dat de auteur in veel fabels beschrijvingen geeft die gebaseerd zijn op de natuurwetenschappelijke kennis van zijn tijd. In 'Het kruid verbena en de wolf' zijn de speciale krachten van de verbenaplant het uitgangspunt van het verhaal. En in 'De panter en het varken' geeft de auteur een uitgebreide beschrijving van de panter, voor hij aan zijn verhaal begint.

In de meeste fabels van de *Twispraec der creaturen* vindt een confrontatie plaats tussen twee (groepen van) personages. Het is meestal meteen duidelijk wie de goeden en wie de slechten zijn, en de slechteriken ontlopen hun straf vrijwel nooit. Elke fabel wordt afgesloten met een moraal in de vorm van een tweeregelig rijm. Daarna geeft de schrijver nog een uitgebreide toelichting op de lering van de fabel, een verschijnsel dat we in geen enkele andere fabelverzameling zien. De toelichting bestaat uit verhalen (bijbelverhalen, geschiedenisverhalen, verhalen over heiligen), spreuken, filosofische wijsheden, anekdotes en (opmerkelijk!) fabels.

Die historien ende fabulen van Esopus

Deze fabelverzameling, de naam zegt het al, bestaat grotendeels uit Aesopische fabels. Ook zijn er anekdotes van enkele middeleeuwse auteurs in opgenomen, zoals Petrus Alfonsus. Naast fabels die uiteindelijk teruggaan op de vertaling van Phaedrus, bevat deze collectie ook fabels die op een andere bewerking van de fabels van Aesopus zijn gestoeld.

Die historien ende fabulen van Esopus is een vertaling van een Franse fabelverzameling, de *Esope* van Julien Macho. De Franse collectie is gebaseerd op een middeleeuwse uitgave van de prozafabels van Romulus: de *Esopus* van Heinrich Steinhöwel. Er zijn geen handschriften bewaard van de Middelnederlandse tekst, die in 1485 voor de eerste keer gedrukt werd. De vertaler is onbekend, maar hoogstwaarschijnlijk maakte hij zijn vertaling in 1484.

In *Die historien ende fabulen van Esopus* vinden we behalve acht boeken met fabels ook de levensbeschrijving van Aesopus. In achtentwintig episoden, verlevendigd met houtsneden, worden de lotgevallen beschreven van de opvallend lelijke, intelligente slaaf Aesopus. Het voorwoord bij het boek geeft aan dat de lezer uit het levensverhaal van Aesopus en zijn fabels kan leren hoe hij zijn leven het beste kan leiden. Het boek kan gezien

worden als een praktische levenshulp met een vermakelijk karakter. Deze boodschap wordt herhaald in het nawoord. De fabels zijn allemaal geïllustreerd met een houtsnede. Ze zijn over het algemeen kort, maar de schrijver gebruikt wel veel zogeheten doublettes om zijn bedoeling duidelijk te maken, zoals ‘geslagen en gemept’, ‘zwak en ziek’, ‘ternauwernood en met zeer veel moeite’. Ook geeft hij erg veel toelichting bij wat hij schrijft, zoals in ‘De waarachtige man, de leugenaar en de apenkoning’: ‘Er waren eens een man van de waarheid (dat is een man die de waarheid vertelt) en een man van leugens (dat is een leugenaar)’. De moraal van elke fabel wordt niet alleen vooraf, maar ook achteraf vermeld. De schrijver lijkt geen al te hoge pet op te hebben van het begripsvermogen van zijn publiek. Misschien is hij zo expliciet in zijn manier van vertellen omdat zijn publiek niet gewend was te lezen, of omdat veel teksten nog werden voorgelezen.

Ook de spreekwoorden en spreuken die volop te vinden zijn in deze fabelcollectie, dragen bij aan het streven van de auteur om vooral zo duidelijk mogelijk te zijn. Hij bedient zich graag van kernachtige wijsheden, zoals ‘geleende kleren kleden zelden goed af’ of ‘al ziet men de mensen, men kent ze niet’.

Dleven ende fabulen van Esopus

Deze collectie Aesopische fabels heeft een heel ander karakter dan de hierboven besproken verzameling. Het boek werd in 1548 gedrukt als hulpmiddel om de Franse taal te leren. Alle fabels staan er dan ook in het Nederlands én Frans in. De auteur van het werk, Claude Luython, verzamelde tweeëntwintig fabels. Ook heeft hij de levensgeschiedenis van Aesopus vertaald en bewerkt. Het is nog niet helemaal duidelijk welke bronnen hij heeft gebruikt. Mogelijk putte hij uit een Latijnse *Aesopus*-druk van 1519. Volgens een verwijzing in de druk van 1548 werd het werk waarschijnlijk voor het eerst in 1546 gedrukt. Luython zal het dus in de periode daarvoor vertaald hebben,

naar we aannemen in Antwerpen, waar hij als schoolmeester werkte.

Behalve een voor- en nawoord vinden we in dit werk nog een ‘Instructie om te leeren perfectelijck lesen ende spreken Fransoys’. In het voorwoord beveelt Luython zijn boek aan bij jong en oud; niet alleen om er de Franse taal mee te leren, maar ook om veel genoeg aan de fabels te beleven. Voor het eerst wordt het vermaak op de voorgrond gesteld; het profijt van de lering wordt nog wel genoemd, maar pas op de tweede plaats. Het hele boek is geïllustreerd met houtsneden, die veel gedetailleerder zijn dan de houtsneden in eerdere fabelverzamelingen. Het taalgebruik is duidelijk beïnvloed door het Frans; Luython gebruikt woorden als ‘compère’ en ‘caberettier’. Zijn fabels zijn over het algemeen kort en precies geformuleerd. Wel handhaaft Luython de doublettes, zoals ‘heftig en gruwelijk’, ‘behendig en listig’, ‘laf en bang’.

De moraal drukt levenswijsheid en mensenkennis uit, maar ook (zoals veel middeleeuwse fabels) de mentaliteit van de heersende klasse. Verder krijgt de lezer goede raad, bijvoorbeeld om scherp op te letten of iemands (mooie) woorden wel in overeenstemming zijn met zijn daden.

3. Zelfkennis en zelfbeheersing

Bij de beschrijving van de fabelverzamelingen werden al enkele thema's genoemd die vaak terugkeren, bijvoorbeeld vraatzucht, gebrek aan eergevoel, het recht van de sterkste enzovoort. Allemaal thema's die betrekking hebben op menselijk gedrag binnen de maatschappij. Dat al die zeer menselijke ondeugden door veelal niet-menselijke personages worden uitgebeeld, is niet vanzelfsprekend, maar natuurlijk ook niet toevallig.

Wil een mens zich onderscheiden van het dier, dan zijn zelfkennis en zelfbeheersing onontbeerlijk. Een mens die zich aan

zijn driften overgeeft, is - naar middeleeuwse opvatting - een beest. Geen wenselijke situatie dus. De grens tussen mens en dier moest zo strikt mogelijk gehandhaafd blijven. Vandaar dat vrijwel elke fabelauteur zijn werk in een voorwoord verdedigt of op z'n minst toelicht door te wijzen op het leerzame karakter ervan. En veel fabels zijn juist zo leerzaam (en zo leuk) doordat ze spelen met het taboe op het vermengen van het menselijke en het niet-menselijke.

Dieren worden geregeerd door hun driften, hun natuurlijke aanleg. Ook mensen zijn van nature geneigd hun driften te volgen, maar in tegenstelling tot dieren kunnen zij er iets aan doen. Door zijn verstand te gebruiken en de wijsheid te volgen, onderscheidt de mens zich van het dier, maakt hij zich tot mens. In de Middeleeuwen probeerde vooral de geestelijkheid het gedrag van de mens te reguleren door een christelijk stelsel van normen en waarden, al was het onmogelijk de invloed van 'heidense' tradities volledig uit te roeien. Het christelijke stelsel was beïnvloed door de klassieke deugdenleer. Plato bijvoorbeeld koppelde deugden aan een bepaald deel van de mens: wijsheid aan het denkende deel; dapperheid aan het strevende deel en matigheid aan het begerende deel. De gerechtigheid zorgt voor samenhang tussen de delen en voor harmonie in het leven. Ook de leer van de stoïcijnen beïnvloedde het latere denken over de deugd. Volgens hen is de mens pas vrij als hij zich losmaakt van aardse driften, zoals hebzucht, vraatzucht en wellust. De deugden (onder leiding van de rede) zijn daarbij een noodzakelijk hulpmiddel. De stoïcijnen dachten dat de mens van nature aanleg bezit tot de deugd. Aristoteles was van mening dat ieder mens streeft naar geluk, en dat hij dat kan bereiken door beoefening van de deugd. Die bezit hij niet van zichzelf: deugden moet men aanleren.

De christelijke denkers pasten dit klassieke gedachtegoed aan hun eigen geloof aan: deugden leiden naar God; deugden komen van God; deugden moeten geïnspireerd zijn door de liefde

en deugden moeten gebaseerd zijn op geloof, hoop en nederigheid. De kardinale deugden zijn gerechtigheid, wijsheid, dapperheid en matigheid.

Deze deugden vinden we het duidelijkst terug in de *Parabelen van Cyrillus*; alleen is ‘dapperheid’ daar vervangen door ‘ootmoed’ - de nederigheid die aan de basis van de christelijke deugden staat. Deze deugden hebben veel te maken met de wijze waarop de mens zichzelf ‘bestuurt’, zijn driften beheerst. Wijsheid komt van ‘sapientia’ (wijsheid, verstand, inzicht) of ‘prudentia’. Dat laatste begrip betekent vooral het kunnen herkennen en overwinnen van obstakels om het goede of God te bereiken, en ook: je gezonde verstand gebruiken. Wijsheid gaat aan alle andere deugden vooraf. De ootmoed staat tegenover de hoogmoed, dat is zelfoverschatting. Wie ootmoedig is, heeft genoeg zelfkennis om te weten waar zijn grenzen liggen. De rechtvaardigheid reguleert ons gedrag ten opzichte van de medemens. Zij leert ons ‘menschelijkheid’: de beheersing van natuurlijke wreedheid en felheid. De matigheid tenslotte is de positieve keerzijde van de mateloosheid. Die veroorzaakt verlies van zelfbeheersing en waardigheid, en vooral van vrijheid: wie zichzelf niet kan matigen, is een slaaf van zijn driften. De ‘menschelijkheid’ van de mens wordt dus vooral bepaald door zelfkennis en zelfbeheersing, waarbij de rede een sleutelrol speelt. De dierlijke personages in de *Parabelen van Cyrillus* komen in onze ogen misschien niet erg heldhaftig over. Toch vertegenwoordigen ze een ideaalbeeld van de (middeleeuwse) mens. De nadruk op gezond verstand, zelfbeheersing en zelfkennis komt eigenlijk in alle Middelnederlandse fabelverzamelingen aan de orde.

De grens tussen mens en dier

De levens van mens en dier zijn van oudsher sterk met elkaar verbonden. Het dier dient de mens als voedsel- en materialenbron, arbeidskracht en statussymbool. Vaak wordt aan dieren magische kracht toegeschreven, zoals de toekomst kunnen zien

of het dodenrijk kunnen betreden. Er zijn verhalen over mensen die in dieren veranderen, over mengvormen van dieren en mensen (centaur, zeemeermin), over weerwolven en beermensen. In de vroegchristelijke periode komt de nadruk vooral op de verschillen tussen mens en dier te liggen, in een poging het heidense gedachtegoed zoveel mogelijk te verdrijven. Dieren hebben een andere huid, ze kunnen niet praten, huilen of lachen, ze zijn wild en onberekenbaar, ze zijn niet naar Gods evenbeeld geschapen en handelen uitsluitend instinctief. Om deze en andere redenen (zoals het bijbelboek Genesis, waarin God de mens aanspoort om de aarde te onderwerpen) mocht de mens zich boven het dier plaatsen. Mensen die te veel op dieren leken, werden ook als dieren behandeld. Toevallig is het personage Aesopus daar een goed voorbeeld van: hij was lelijk en mismaakt en kon niet praten. Als gevolg daarvan werd hij mishandeld en uitgebuit als slaaf. Pas nadat een godin hem het spraakvermogen schonk, groeide hij uit tot een beroemd fabeldichter. De mens mocht het dier als een voorwerp benaderen en gebruiken. De mens was ook letterlijk veel meer waard dan een dier: voor een afgeslagen mensenoer moest een hogere boete worden betaald dan voor het doden van een dier.

Maar juist de nauwe band tussen mens en dier in het dagelijks bestaan leidde gemakkelijk tot 'grensvervaging'. Jachthonden namen bijvoorbeeld na de jacht deel aan bepaalde jachtrituelen en mensen hadden seksueel contact met dieren. Steeds opnieuw moesten dus de grenzen tussen mens en dier worden vastgesteld en bewaakt. Een belangrijk voorbeeld is de houding ten opzichte van voedsel. Hierin zijn veel overeenkomsten tussen mens en dier te vinden en dus was de behoefte groot om juist op dit punt afstand te scheppen. Bijvoorbeeld: dieren denken voortdurend aan voedsel, dus de mens mag dat niet; dieren eten met hun kop bij de grond, de mens moet dus rechtop eten; mensen eten geen roofdieren; mensen eten geen dieren die door een roofdier zijn gedood; mensen eten geen rauw vlees; mensen eten

geen voedsel waar al een dier van gegeten heeft. Het onderwerp voedsel komt in veel fabels aan de orde en het bovenstaande kan verklaren waarom dit zo'n belangrijk onderwerp was.

Ook op het gebied van de wellust zijn er natuurlijk overeenkomsten tussen mensen en dieren, met als gevolg een sterke afwijzing van de lust. Mensen mogen zich er niet aan overgeven, omdat dat dierlijk is. In de *Parabelen van Cyrillus* is 'De slang en de olifant' daarvan een treffend voorbeeld. De olifant geeft een bijna bizarre oplossing voor het probleem van het seksuele genot: seks is zo ongezond, dat niemand er iets mee te maken zou willen hebben als er niet zoveel genot aan verbonden was. Zo heeft de natuur dat geregeld. Tegelijkertijd bestond er een dubbele houding ten opzichte van dieren en seksualiteit: mannen aten bijvoorbeeld na de jacht graag de testikels van het wilde zwijn, om zo wat van zijn kracht en potentie mee te krijgen.

Tegelijkertijd bleef de vermenging van mens en dier fascineren: in de loop van de Middeleeuwen groeit de belangstelling voor monsters en wildemannen. De acceptatie van fabels en dierverhalen neemt toe. Het feit dat in *Dleven ende fabulen van Esopus*, de jongste verzameling die in dit boekje besproken is, het gebruik van fabels nauwelijks meer verdedigd wordt, is daar misschien een demonstratie van.

Verantwoording

Ik heb uit elke Middelnederlandse fabelbundel een aantal fabels gekozen, zodat de lezer een indruk krijgt van het hele scala aan overgeleverde Middelnederlandse fabels. Ik heb daarbij getracht de selectie zodanig samen te stellen, dat de veelzijdigheid van het fabelgenre goed tot haar recht komt en er een levendig geheel ontstaat.

Literatuur

Het meest recente overzicht van het onderzoek naar Middelnederlandse fabels, met een theoretische beschouwing over de fabel als genre en een catalogus van Middelnederlandse fabels, is te vinden in: Anda Schippers, *Middelnederlandse fabels. Genre, collecties, catalogus*, Nijmegen 1995.

Een standaardwerk voor de studie van middeleeuwse fabels is Klaus Grubmüller, *Meister Esopus. Untersuchungen zu Geschichte und Funktion der Fabel im Mittelalter*, München 1977.

De volgende fabelcatalogus bevat een schat aan informatie: Gerd Dicke en Klaus Grubmüller, *Die Fabeln des Mittelalters und der frühen Neuzeit. Ein Katalog der deutschen Versionen und ihrer lateinischen Entsprechungen*, München 1987.

Over de relatie tussen mens en dier in de Middeleeuwen verscheen Joyce E. Salisbury, *The Beast Within. Animals in the Middle Ages*, New York etc. 1994.

Voor de vertaling heb ik de volgende bronnen gebruikt (de eerste twee titels zijn tekstedities met een studie, de andere drie zijn originele drukken):

Garrit Stuiveling, *Esopet. Facsimile-uitgave naar het enig bewaard gebleven handschrift*, 2 delen, Amsterdam 1965.

C.M. Lelij, *De Parabelen van Cyrillus*, Amsterdam 1930.

Twispraec der creaturen, gedrukt op 4 april 1481 door Gheraert Leeu te Gouda. Exemplaar Koninklijke Bibliotheek Den Haag, INC 170 E 26.

Die historien ende fabulen van Esopus, gedrukt op 27 april 1498 door Henrick Eckert van Homberch te Delft. Exemplaar Universiteitsbibliotheek Luik (Centre d'Information et de Conservation des Bibliothèques de l'Université), C131.

Dleven ende fabulen van Esopus, gedrukt 6 maart 1548 door Symon Cock te Antwerpen. Exemplaar Universiteitsbibliotheek Luik, Rés. 296 B.

Aantekeningen

7 De wolf en het lam
Esopet 2

8 De hond en zijn bot
Esopet 5

9 De wolven de kraanvogel
Esopet 8

10 De oude hond en zijn meester
Esopet 31

11 De vos en de ooievaar
Esopet 37

12 De kikker en de os
Esopet 42

13 De klacht van de pauw
Esopet 58

14 De wolf en de waakhond
Esopet 64

16 De aap en de vos
Esopet 66

17 De sprinkhaan en de mier
Parabelen van Cyrillus 14
Er nadert niet alleen een storm Vertaling onzeker. Het origineel luidt: ‘Niet alleen naect die tempeest lydende’.

- 19 De vos en de raaf
Parabelen van Cyrillus 15
- 21 De walvis en de schipper
Parabelen van Cyrillus 18
- 23 De bok en de egel
Parabelen van Cyrillus 113
dat men bij het oordeel niemand gelooft Hierachter heb ik enkele woorden weggelaten, omdat de brontekst op deze plaats zeer waarschijnlijk corrupt is.
- 25 De aap en de vos
Parabelen van Cyrillus 116
trotse engel Lucifer.
- 27 De pauw en de egel
Parabelen van Cyrillus II 21
- 29 De slang en haar jongen
Parabelen van Cyrillus III 26
- 31 De slang en de olifant
Parabelen van Cyrillus IV 10
- 33 Saturnus en de wolk
Twispraec der creaturen 2
Legenda aurea Dertiende-eeuwse verzameling heiligenlevens, geschreven door Jacobus de Voragine.
Toen Nebukadnezars hart... zullen zo verstrijken Daniël 4:29-37.
Historia scholastica Middeleeuws handboek, geschreven door Petrus Comestor, waarin de betekenis van de bijbel uiteengezet wordt.

35 De regenboog en de kreeft

Twispraec der creaturen 5

het laatste oordeel Genesis 6:5-8.

veertig jaar ... timmerde Eigenlijk moet er staan: 'de regenboog zal veertig jaar voor het laatste oordeel niet meer gezien worden'.

de wijze man Salomo. In Middelnederlandse teksten wordt met 'de wijze man' altijd Salomo bedoeld.

Isidorus Isidorus van Sevilla, ca. 560-636. Zijn encyclopedie

Etymologiae heeft veel invloed gehad op het westerse denken in de Middeleeuwen.

Beda Middeleeuwse geleerde, ca. 673-735. Beda was een Engelse monnik die veel boeken heeft geschreven; het bekendst is zijn kerkelijke geschiedenis.

37 De rivier en de zee

Twispraec der creaturen 11

de filosoof Aristoteles. Omdat hij zo beroemd en gerespecteerd was, duidde men hem in middeleeuwse teksten vaak aan met 'de filosoof'.

Het is terecht ... bitter betekent Zee is 'mare' in het Latijn; bitter is 'amarus'.

Zilver en goud ... mijn trouwe vriend Handelingen 3:6.

Gregorius Paus Gregorius I, 590-604.

Dit is de poort ... naar binnen gaan Psalmen 118:20.

Door veel lijden ... hemelen Handelingen 1:6-8.

Hieronymus Kerkvader, ca. 347-420. Samensteller van de Vulgaat, de Latijnse vertaling van de bijbel.

39 Het goud en het zilver

Twispraec der creaturen 20

41 Het kruid verbena en de wolf

Twispraec der creaturen 30

Boek over de krachten van kruiden Het is mij onbekend naar welk boek deze titel verwijst.

geschoren Bij het maaien wordt een gewas met een zeis afgehouden, bij het scheren wordt het kort afgesneden of afgeknipt.

43 De karper en de tymallus

Twispraec der creaturen 46

tymallus Deze vis ontleent zijn naam aan tijm, vanwege zijn prettige geur en smaak.

truta Forel.

Als u alles gedaan hebt ... hebben wij gedaan Lucas 17:10.

46 De patrijs en de kippen

Twispraec der creaturen 71

Alle dingen hebben hun tijd ... hemel zijn en Er is een tijd ... van tegenspoed Prediker 3:1-15.

48 De eenhoorn die oude mensen bespotten

Twispraec der creaturen 94

Voor de oude, grijze ... en de oude zult u eren Leviticus 19:32.

Gij jongeren zult de ouderen onderdanig zijn 1 Petrus 5:5.

Cato Romeins censor (234-149 v. Chr.).

Valerius Valerius Maximus, Romeins auteur uit de eerste eeuw.

50 De os en zijn meester

Twispraec der creaturen 103

Seneca Romeins filosoof, staatsman en redenaar, ca. 4 v. Chr.-65 n. Chr.

de Glosa Middeleeuws bijbelcommentaar.

Galenus Griekse arts en filosoof, ca. 130-210. Zijn geschriften hadden grote invloed op de ontwikkeling van de medische

wetenschap in de Middeleeuwen.

Brahmanen Brahmapriesters, leden van de hoogste klasse van Hindoes.

52 De panter en het varken

Twispraec der creaturen 114

Zoals de Moor ... het verkeerde te doen Jeremia 13:23.

54 De vette en de magere rat

Die historien ende fabulen van Esopus I 12

56 De vogels en het vlas

Die historien ende fabulen van Esopus I 20

57 De zeug en de wolf

Die historien ende fabulen van Esopus II 4

58 De kale man en de vlieg

Die historien ende fabulen van Esopus II 12

59 De man en het hout

Die historien ende fabulen van Esopus III 14

60 De maag en de ledematen

Die historien ende fabulen van Esopus III 16

61 De schapen en de slachter

Die historien ende fabulen van Esopus IV 6

62 De waarachtige man, de leugenaar en de apenkoning

Die historien ende fabulen van Esopus IV 8

De waarachtige man, de leugenaar en de apenkoning Bij deze fabel ontbreekt de introductie.

- 64 De vos, de wolf en de muilezel
Die historien ende fabulen van Esopus v 1
- 66 De vos en de haan
Die historien ende fabulen van Esopus v 3
- 67 De arend en het uiltje
Die historien ende fabulen van Esopus vi 2
- 69 De man die twee vrouwen had
Die historien ende fabulen van Esopus vi 16
- 70 De ezel in de leeuwenhuid
Die historien ende fabulen van Esopus vii 4
- 71 De kameel en Jupiter
Die historien ende fabulen van Esopus vii 7
- 72 De boer, de wolf, de vos en de kaas
Die historien ende fabulen van Esopus viii 9
De boer, de wolf, de vos en de kaas Bij deze fabel ontbreekt de
 introductie.
- 74 De vos en de haan
Die historien ende fabulen van Esopus viii 14
- 75 De haan en de kostbare steen
Dleven ende fabulen van Esopus 1
- 76 De muis en de kikker
Dleven ende fabulen van Esopus 2
- 77 De hond en de ezel
Dleven ende fabulen van Esopus 5

- 78 Twee jonge boefjes
Dleven ende fabulen van Esopus 9
- 79 De leeuw en de muis
Dleven ende fabulen van Esopus 17
- 80 De vos en de kat
Dleven ende fabulen van Esopus 19

Griffioen

Nederlandse literatuur voor 1850

Ysengrimus. Ed. Mark Nieuwenhuis*Walewein, de neef van koning Arthur*. Ed. Ludo Jongen*Hoofsheid is een ernstig spel*. Ed. Theo MederJacob van Maerlant *Het boek der natuur*. Ed. Peter Burger*Is Brugge groot?* Ed. Corrie de Haan en Johan Oosterman*Voorbeeldig vertellen*. Middelnederlandse exempelen. Ed. F.P. van Oostrom*Boek van de wraak Gods*. Ed. Wim van Anrooij*Ridderboek*. Ed. Geert Warnar*Maria op de markt*. Middeleeuws toneel in Brussel. Ed. Willem Kuiper en Rob Resoort*Van schelmen en schavuiten*. Laatmiddeleeuwse vagebondteksten. Ed. Herman Pleij*Het ongelukkige leven van Esopus*. Ed. Willem Kuiper en Rob Resoort*De kikker die zichzelf opblies en andere Middelnederlandse fabels* Ed. Anda Schippers*Hemels verlangen*. Ed. Wybren Scheepsma*'t Is al vrouwenwerk*. Refreinen van Anna Bijns. Ed. Herman Pleij*Weet of rust*. Proza van Coornhert. Ed. Henk Bongers en Arie-Jan Gelderblom*De hond van de hertog van Alva*. Ed. Yolanda Rodríguez Pérez*Liederen van Bredero*. Ed. E.K. GrootesJacob Cats *Humelijk*. Ed. A. Agnes Sneller en Boukje ThijsConstantijn Huygens *Mijn jeugd*. Ed. C.L. Heesakkers*Korenbloemen*. Gedichten van Constantijn Huygens. Ed. Ton van Strien*In een web van vriendschap* Brieven van Nederlandse vrouwen uit de zeventiende eeuw. Ed. Mieke B. Smits en Martha S. Bakker

Jan de Brune de Jonge *Wetsteen der vernuften*. Ed. Paula Koning
 Joh. van Beverwijck *De schat der gezondheid*. Ed. Lia van Gemert
 Hieronymus Sweerts *De Tien Vermakelijkheden van het Huwelijk*. Ed. E.K. Grootes en Rob Winkelman
Lust tot poëzie. Gedichten van Vondel. Ed. Hans Luijten en Jan Konst
 Oostrom en Maria A. Schenkeveld-van der Dussen
De Grote Schouwburg. Schildersbiografieën van Arnold Houbraken. Ed. Jan Konst en Manfred Sellink
Wie wil d'r mee naar Oost-Indië varen. Liedjes uit de Compagniestijd. Ed. Bert Paasman
'k Wil rijmen wat ik bouw. Twee eeuwen topografische poëzie. Ed. Arie Jan Gelderblom
 Justus van Effen *Brief van een bejaard man en Reis naar Zweden*. Ed. P.J. Buijnsters
 Elisabeth Maria Post *Het land, in brieven*. Ed. Bert Paasman
 G. Paape *Het leven en sterven van een hedendaags aristocraat*. Ed. P.J. Buijnsters
Revolutie in woorden. Ed. A.J. Hanou
 E. Bekker wed. Ds. Wolff en A. Deken *Historie van mejuffrouw Cornelia Wildschut*. Ed. Willem en Koosje Breekveldt, Joost Kloek
 Belle van Zuylen *Mijnheer Sainte Anne*. Ed. Johanna Stouten
 Willem de Clercq *Woelige weken*. Ed. W.A. de Clercq
 A.C.W. Staring *Ruisend valt het graan*. Ed. Johanna Stouten
De duinen gillen mee! Ed. Willem van den Berg en Johanna Stouten
Huiselijke poëzie Ed. Ellen Krol
Thorbecke op de romantische tour. Ed. G.J. Hooykaas
 John Bake *Reisbrieven*. Ed. W. van den Berg
 Arnout Drost *Hermingard van de Eikenterpen*. Ed. Joke van der Wiel
De burger schuddebuikt. Een bloemlezing uit het werk van de

luimige dichters J.J.A. Goeverneur, P.T. Helvetius van den Bergh, Jacob van Lennep, J. van Oosterwijk Bruijn en W.J. van Zeggelen. Ed. Anton Korteweg & Wilt Idema

Eduard Douwes Dekker/Multatuli *Ik ben zwanger van denkbeelden* Ed. Annemarie Kets-Vree